
REVISTA TEOLOGICĂ

organ pentru știința și viața bisericească.

Abonamentul: Pe un an 10 coroane; pe o jumătate de an 5 coroane.
Un număr 50 fl.

+ *La lucrul nostru.*

Din cauza împrejurărilor create prin război, am fost nevoiți să întrerupem publicarea revistei noastre, fără a renunța însă un moment la gândul de a ne continua activitatea, îndată ce ni se va da puțința.

Gândul acesta acum îl putem duce la îndeplinire și astfel ne prezentăm la lucrul nostru cu hotărârea fermă de a-l continua, având convingerea că el este foarte necesar și astăzi, ba mai ales astăzi.

Sunt lucruri de cari în vremuri de pace crezi că nu te poți lipsi, dar la cari în vremurile grele de astăzi oamenii serioși nici nu cugetă. La soartea aceasta a părăsirii au ajuns astăzi multe lucruri crezute mai înainte «indispensabile».

Ei bine, revista noastră n'am socotit-o de un asemenea obiect de lux, bun numai când îți merge bine, ci am considerat-o și ne-am străduit să facem dintr'ânsa un factor de cultură creștinească, un izvor de întărire și îmbogățire sufletească pe seama preoțimei noastre. Tocmai din cauza aceasta ținem că ea este necesară mai ales astăzi, când războiul s'a făcut mai simțit și pentru noi,

apropiindu-se mai mult de hotarele țării noastre și sporindu-i-se din ce în ce poverile.

Prin ce să suportăm aceste poveri?

Un scriitor german a zis, că în aceste zile de război mai ales doi factori au cuvântul: **armata și religiunea**. Armata e necesară ca forță materială pentru apărarea granițelor țării, religiunea e necesară pentru mobilizarea tuturor **fortelor morale**, prin cari să biruim sarcinele, suferințele și jertfele ce se impun atât ostașilor dela fronturi, cât și nouă, celor din dosul fronturilor. Acum e timpul să arătăm, cât de mare ni-e credința, cum știm să ne rugăm și cât de puternică ni-e nădejdea! O, de s'ar potrivi și la noi cuvintele ce le-a scris apostolul neamurilor către creștinii din Corint: «pentru aceea nu slăbim; ci de s'ar și strică omul nostru cel din afară, dar cel dinlăuntru se înnoește din zi în zi» (II. Cor. 4, 16)! Căci într'adevăr, acel popor va câștiga cea mai mare biruință din acest război, care va avea eroismul moral să iasă cu sufletul înnoit.

In acest duh de înnoire sufletească a poporului nostru vom scrie această revistă. Ca și apostolul «având acelaș duh al credinței, precum este scris: crezut-am, pentru aceea am și grăit; și noi credem, pentru aceea și grăim» (II. Cor. 4, 13).

Dr. N. Bălan.

Câteva momente din lupta pentru episcop românesc la Arad.

Am văzut, cum mitropolitul din Carloviț se provoacă la privilegiile ierarhiei sârbești, iar cancelaria aulică precizează și mai hotărît bazele acestor privilegii și se face interpretul stăruitor al dorințelor sârbești înaintea tronului respingând rugărilor Românilor ca lipsite de baze legale. Stăruințele repetite ale Românilor cancelaria le împină cu aceeași observație imutabilă. Toți credincioșii gr.-ort., Români și Sârbi deopotrivă, sunt supuși bisericește mitropolitului din Carloviț, a cărui privilegii sunt normate în «Rescriptum Declaratorium» Acolo se zice în § 21, că episcop se poate întări numai dacă e ales, iar alege se poate numai în sinodul electoral din Carloviț. Excepție face numai mutarea episcopilor dela o dieceză la alta, care se face fără sinod cu putere regească. Acesta e *tot* adevărul. Celelalte: plângerile Românilor că păstoria acelor stăpâni, prin rescriptul de privilegiare, ai turmei române e, prin abuz, o vecinică amenințare a vieții lor, că propunerile mitropolitului pentru episcopia ce trebuie întregită acum nu le îmbie nici o rază de nădejde, — sunt exagerații și afirmări nebazate. Nici un cuvânt nu vadeșde că ar fi bănuț cel puțin rănile sociale grele, cari cereau lecuire sau cel puțin căutare prin glasul acelor afirmații și «exagerări». E cașicum ai spune unui bătut de soarte care nu știe cum să-și cuprindă multele nenorociri în cuvinte, cari îți par nefirești, pentrucă n'ai gustat nici odată din amarul vieții lui: — «La ce atâta vorbă fără nici un rost? Lucrul e clar și foarte simplu; dreptatea e unul dintre beneficiile privilegiaților, ei o pot apela; partea asupritului e tăcerea».

Să cităm câteva amănunte. La recursul lui Vulcan, cancelaria observă: «Că episcopul Putnic, cel propus atât de mitropolitul din Carloviț cât și de această cancelarie cu aprobarea consiliului de războiu, pentru diezeza Aradului, dă mai mult pe domnul decât pe episcopul și îi plac mai mult distracțiile decât împlinirea datorințelor oficioase, despre aceasta cancelaria nu are nici o cunoștință, și nici numitul episcop sau nația română nu aduce oarecare date din cari să reiasă cu câtăva probabilitate cele spuse. Dimpotrivă trebuie să conchidem.. că mitropolitul îl cunoaște bine pe Putnic și, nu l-ar fi propus dacă eră un astfel de om. Că e Român, aceasta o dovedește Rhédey (care mai dovedea în acelaș raport că Manuilovici e Român și Bolici Croat, pentruca pe urmă să nu mai vorbească de cel dintâi iar pe celalalt să-l facă Sârb), și mitropolitul (care zice: «Românii cred că [Putnic] e Român»). Dacă însă voința M. Sale e să fie episcopul dela Arad «nu numai cunoscător al limbei române ci Român de origine» părerea cancelariei e conchemarea sinodului electoral. (O modalitate aceasta care însemnă pentru Români cât și numirea ori-cărui strein.) Iar dorința Românilor ca M. Sa să numească episcop dintre candidații propuși de ei nu se poate admite, pentrucă e împotriva privilegiilor sârbești, iar dacă totuși, din alte considerații s'ar face «această noutate ar produce atât la arhiepiscopii cât și la episcopii și poporul Sârbilor gr.-ort. o senzațiune ingrată».

Cu atât mai puțin poate recomanda cancelaria pe un mirean — cum e Nicoară — de episcop și folosirea venitelor scaunului vacant pentru scopuri școlare, fiind altcum normată în numitul rescript.¹

¹ Arhiva stat. *Act. cancel. aul. ung.*, an. 1815, Nr. 14,212.

La rugarea deputaților Nicoară și Șerb, cancelaria observă: Celea afirmate în punctul 1 și 2 «par arbitrare și exagerate». Nici un document nu le confirmă. Mai ales episcopul nu de mult decedat n'a împedecat nici într'un chip cultura românească. Dimpotrivă toate școlile stau deschise deopotrivă tinerimei sârbești și române. Episcopii sârbi nici nu-i împiedecă și nici nu-i pot opri de a se validită și de a ocupă și ei slujbe înalte bisericesti.¹ Când apoi Propunerile directorului gimnazial Al. Mandik aduc, din altă parte, aceleași afirmații, cancelaria le pune «ad acta», pentrucă referitor la cele mai multe din acele propuneri s'au făcut — în urma petiției Românilor — pașii necesari la curte, iar restul e deocamdată irealizabil.²

Cu aceste păreri ale cercurilor conducătoare se găsește în față cauza Românilor și reprezentanții ei la Viena. Succesul intervenirilor lor se reduce la aceea că împăratul nu a satisfăcut rugarea mitropolitului, recomandat de cancelarie în 16 Octomvrie 1815, în care cerea primirea lui Putnic de episcop și întărirea lui Brancovici — pe care îl și trimisese în dieceză, de administrator până la instalarea episcopului. Prin ordinul din 15 Decemvrie 1815 împăratul poruncește cancelariei scoaterea lui Brancovici și numirea altuia, ca să știe românește. Mitropolitul, provocat să propună pe altul, se căiește că nu mai are nici între episcopii nici între arhiemandriții lui alt om potrivit pentru administrarea acestei dieceze decât numai pe Putnic, se roagă stăruitor și în ton umilit să-l mute pe acesta la Arad, și să permită conchemarea sinodului pentru dieceza Pacrațului care va rămâne vacantă. Dacă însă nu-i vor satisface

¹ *Ibidem.* Nr. 15,052.

² *Ibidem.* an. 1816, Nr. 3973.

nici acum cererea, atunci — continuă în alt ton mitropolitul — el nu are altul pe cine să propună, decât doară să-i spună apoi ei (adecă consiliul locotenențial care i-a comunicat provocarea) de unde să ia alt om pentru acel loc. Deastădată apucăturile insinuante ale mitropolitului n'au umblat cu succes. Cancelaria îi răspunde scurt și aspru că afacerea numirei de episcop e înaintată împăratului și n'a venit încă nici o rezoluție; până atunci trebuie alt administrator; să propună.¹ Mitropolitul propune îndată 3 candidați, în locul prim pe Bolici; împăratul îl numește administrator în 4 Aprilie 1816.²

În lupta pentru numirea definitivă de episcop însă deputația n'a avut decât succes parțial și trecător. Au împedecat numirea lui Putnic dar n'au putut înduplecă pe împăratul să le permită — împotriva privilegiilor sârbești — lor candidarea. După îndelungată cumpănire a lucrurilor M. Sa dă — în 7 Martie 1816 — raportului cancelariei din 5 Octomvrie 1815, această rezoluție: «Vreau să concheme pentru alegerea de episcop la Arad, obicinuitul sinod». Cancelaria aulică să se puie în înțelegere cu consiliul de războiu, iar comisarului regesc, care va fi numit, să i-se dea acea instrucție secretă, ca să caute în tot chipul a exoperă candidarea mai multor bărbați din națiunea românească, vrednici de această demnitate.³

Hotărîrea împăratului deschide ierarhiei calea spre izbânda sigură, iar între Români produce neîncredere și și disenziune. Vulcan eră de părerea ca Românii să nu ia parte la sinod; «.... nu numai la Ambrușu aicea

¹ Arhiva stat. *Act. cancel. aul. ung.*, an. 1816, Nr. 494.

² *Ibidem.* an. 1816, Nr. 3133 și 4998.

³ *Ibidem.* an. 1816, Nr. 3496.

le-am zis să nu meargă, ci și la vre-o câțiva protopopi, cari m'au fost întrebat despre rândul deputăției le-am scris, că n'au ce trimite deputație la Sinod», scrie el lui Țichindeal. Lui Nicoară încă îi scrie la Viena și îl roagă să vină acasă, căci și așa nu mai are acum ce isprăvi acolo ci ar putea strică numai. Părerea lui Vulcan era cea mai consecventă. Odată ce cererea lor, cu care au pornit lupta, anume candidarea din partea diecezei și oprirea sinodului dela această candidare nu a fost încuviințată, ce să mai caute deputații români în sinodul a cărui hotărîre la alegere nu o puteau influența, și unde ei trebuiau să ajungă la dispoziția mitropolitului și a episcopilor lui? Moise Nicoară însă — e foarte probabil că avea cunoștință despre instrucția secretă a împăratului și lega mari nădejdi de ea — avea altă părere¹; rămâne acolo și intervine la împăratul ca să poată trimite și Români diecezei Aradului o deputație la sinod. Numai așa ne putem explica întrebarea ce o adresează împăratul cancelarului Erdődy, dacă Sârbii au de fapt dreptul — pe care îl cer acum și Români — de a trimite deputați la sinodul electoral, și de ce să nu se dea și Românilor?² Nicoară a primit ce dorea. Se întoarce acasă și deputația se constituie; nu știm însă câți și cine vor fi fost, probabil însă nici el nici Țichindeal pentru că el era întâiul candidat iar Țichindeal, care de câțiva vreme participă numai departe la luptă, avea de sigur puțină încredere și va fi înclinat mai mult către părerea lui Vulcan.

Împăratul a fixat deschiderea sinodului pe ziua de 10 Iunie 1816. De comisar cancelaria aulică propune, cu aprobarea consiliului de războiu, pe generalul co-

¹ Iosif Vulcan *Dimitrie Țichindeal*, București 1893, p. 101, adnexa XXVI.

² Arhiva stat. *Act. cancel. aul. ung.*, a. 1816, Nr. 5863.

mandant al trupelor de graniță din Slavonia și Sirmiu, locotenent-mareșalul baron Siegenthal. M. Sa îl numește și îi încredințează instrucția secretă, ca să stăruiască cu toate mijloacele pentru candidarea și sprijinirea Românilor. Românii și-au pus probabil toată nădejdea în sprijinul comisarului; ce ar fi putut aștepta dela sinod altcum? Acesta însă a compromis încredințarea ce i-se făcuse și cu dânsa și cauza Românilor, câtă se mai ținea încă.

În 10 Iunie, ziua prefaptă pentru deschiderea sinodului, Siegenthal se duce, cu observarea minuțioasă a formalităților obicinuite: în trăsura cu 6 cai, încunjurat de călăreți «Lichtenstein» în sunet de clopote și bubuit de treascuri, la locul alegerii, unde se așează «cu capul acoperit» sub baldahinul pregătit pe seama lui. De aci ține o alocuție către sinod, la care răspunde mitropolitul și urmează cetirea rescriptului regesc. Acum comisarul ține a doua vorbire către sinod; fixează începerea debaterilor pe ziua următoare, și descopere cu ocazia aceasta, înaintea tuturor, îndrumările încredințate lui ca «instrucție secretă» din partea împăratului. Sinodul se împraștie apoi.

Ziua aceea — de cumva n'a știut de mai înainte «secretul» — mitropolitul a avut destulă vreme să se sfătuiască asupra atitudinii ce va avea să observe sinodul în zilele următoare, care a și fost de o unitate admirabilă de acțiune. Abstrăgând dela scopul puțin laudabil al silințelor lor și de forma totdeauna de o demnitate problematică în care își îmbrăcau acești oameni și în special mitropolitul atât rugămintele cât și protestările, sinodul acesta e un model pentru înțelegerea lăuntrică deplină cu care se poate validă o voință chiar și în marginile unei constituții bisericești

mai șubrede anihilând ingerințele streine. Desbaterile ni se prezintă, în protocolul sinodului, precum urmează:

În 11 Iunie, îndată după deschiderea sinodului «se ia în discuție serioasă» dorința împăratului de a se alege episcop din sinul clerului românesc, și se ajunge la aceste concluzii: Suprema bucurie a sinodului a fost întotdeauna, să poată împlini cu acuratețe dorințele M. Sale, totastfel și acuma. E însă firm convins de astădată că intenția M. Sale nu e alegerea unui episcop care să îplinească o singură condiție: aceea de a se fi născut Român, ci să întrunească totodată și însușiri intelectuale precum și celea canonice impuse acestei demnități. Desigur ar răstălmăci intenția M. Sale și înțelesul rescriptului regesc din 1779, acela care nu le-ar pretinde. De ele s'a ținut seamă în trecut mai mult decât de orice considerații naționale, încât dupăcum dovedește experiența trecutului s'au ales adesea Români de naștere și pentru dieceze cu populația sârbească». Apoi sinodul s'a convins că între Români din țara aceasta de fapt (wirklich) nu există nici un singur om care, abstrăgând dela aceea că s'a născut Român, să merite în privința cunoștințelor și a însușirilor lui de a fi luat în considerare pentru demnitatea episcopală.

Între cei lăudați din partea Românilor de capabili — continuă protocolul — este un anume Moise Nicoară, directorul școlar Mihuț, apoi doi protopopi: Șt. Atanasievici dela Lugoj și I. Tomici dela Caransebeș. Dar trebuie să cumpănim că primii doi sunt laici cari, întrebare că vor putea trece examenul canonic, ca să fie recunoscuți vrednici și numai de treapta diaconatului; aceștia deci nu se pot lua de loc în considerare. Cât privește pe cei doi din urmă, aceștia au însușiri pentru de a putea stă în fruntea unui protopopiat, dar le lip-

sește orice cultură mai înaltă și n'au nici acel grad ierarhic, la care se pregătește cineva pentru episcopie; iar a sări peste acestea nu permite disciplina bisericească. Ei înșiși, conștii de însușirile lor restrinse, au făcut declarații înaintea sinodului diecezan, asigurându-l că nu se cred capabili și vrednici de această demnitate înaltă și nici nu știu cum au ajuns în astfel de candidări.

Că Români au recurs la mijlocul de a propune laici, e o abnormitate care n'a obvenit de 1000 de ani nici la Greci, nici la latini și dovedește lipsa totală de candidați serioși din neamul lor. Aceasta au recunoscut-o chiar și deputații Românilor, cari au ajuns în perplexitate când li s'a cerut să numească un om după pofta lor, și s'au restrins la unul singur: Nistor Ioanovici, egumenul mănăstirii «Bessenovo», un Român născut în Transilvania.

Sinodul electoral mai are însă cunoștință și despre aceea, că pentru ivirea și promovarea acestei idei în poporul român dela Arad, episcopul gr-cat. dela Orade își are partea lui. Cu sentimentul celei mai profunde dureri ei lasă la aprecierea M. Sale dacă aceste lucruri nu pot da ansă la gânduri și bănuieli că există anumite intenții suspecte (bedenkliche Absichten) față cu această religie.

Pe urmă dieceza Aradului nu constă numai din Români; sunt și Sârbi acolo cari, deși în număr mai mic, au totuș dreptul să ceară de a nu fi lăsați în afară de orice atenție. Favorizarea exclusivă a Românilor ar produce agitații cu aceeaș tendință în celelalte dieceze mixte și urmări, ne mai auzite, împotriva disciplinei bisericești cari ar aduce biserica într'o alternativă critică. Pretențiile neobicinuite ale Românilor vatămă atât constituția și disciplina bisericească cât și beneficiile privilegiilor lor. Sinodul are deplină încredere în iubirea de

dreptate a M. Sale, care nu va admite tentative de acest fel. Dorința M. Sale, adusă la cunoștința sinodului, nu poate avea alt scop decât de a promovă pentru dieceza Aradului alegerea «unui episcop vrednic, care să cunoască limba precum și trebuințele și împrejurările de viață ale turmei creștine de acolo». Pe baza informațiilor exacte pe cari le are despre toate acestea, sinodul găsește că numai Iosif Putnic, episcopul Pacrațului întrunește însușirile cari se cer acolo «mai ales pentru educația mai bună a clerului și poporului românesc». De aceea sinodul acesta, pătruns de fidelitate și de ascultare cătră împărat și de cel mai sfânt zel pentru religie și pentru poporul care cere episcop, se pleacă înaintea M. Sale «cu umilință și cu evlavie ca în fața tronului lui Dumnezeu și-l imploară pe tot ce-i sfânt și scump, să-și plece inima acestei dorințe atât de îndreptățite și conforme constituției bisericești și canoanelor» și să încuviințeze mutarea lui Putnic la Arad. Singur numai în chipul acesta se poate împlini dorința M. Sale care vrea binele bisericii și mulțămirea poporului în dieceză.

Cu toate că sinodul are cea mai firmă speranță că M. Sa va încuviința dorința unanimă și atunci alegerea de episcop s'ar face pentru dieceza Pacrațului și nu (cum poruncise împăratul) pentru Arad, sinodul nu vrea să încalce porunca prea înaltă și porcede la alegerea de episcop pentru dieceza Aradului.

Mitropolitul propune următorii candidați parte Români, parte cunoscători ai limbei române: 1. Procopiu Bolici. 2. Sinesius Rădivoievici, arhimandrit în «Meszit». 3. Isaia Bălășescul, arhimandrit la mănăstirea bucovineană Dragomirna și 4. Nistor Ioanovici, egumenul mănăstirei Beseneului, dintre cari cei doi din urmă sunt Români. Sinodul însă excepționează numai decât pe

amândoi, spunând că din punct de vedere canonic nu e admisibilă alegerea lor de episcopi și să miră cum de au ajuns între candidați. Atunci mitropolitul se scoală și declară că i-a propus numai ca se satisfacă dorința M. Sale de a candida cât mai mulți Români, încolo e de o părere cu sinodul. De altcum Bălășescul e de lipsă și în Bucovina, lângă episcopul bătrân și neputincios, iar Nistor Ioanovici — deși nu i se poate nega caracterul lui de călugăr «bun, pacinic (still) ¹ și evlavios» și educația lui cari toate l-au îndemnat pe mitropolitul să-l prefere în 1810, cu ocazia alegerii de episcop pentru Transilvania candidaților mulți, numai preoți lumeni — cu tot caracterul lui moral bun nu are nici o cunoștință în conducerea afacerilor administrative și nu se poate pune în paralelă cu Putnic, mai ales pentru dieceza Aradului cu trebuințe atât de multilaterale.

Sinodul declară că nu poate luă asuprași răspunderea de a fi dat prea multă atenție unui om care nu corespunde cumsecade intențiunilor M. Sale, scopului bisericii și așteptărilor poporului român. Mai ales după ce și mitropolitul a declarat că l-a propus numai pentru ca să îndeplinească exact îndrumarea de a candida cât mai mulți Români și ca să mulțamească și pe deputații români «cari însă după ce l-au văzut și au vorbit cu el, par a nu fi găsit într'ânsul aceea ce-și promiteau înainte de a-l cunoaște».

Voturile episcopilor — și a celor absenți, prin delegați — au fost unanim pentru Radivoievici ² Sinodul

¹ Rhédey spuneă dimpotrivă, că e «foarte neastâmpărat».

² Cu toate acestea protocolul zice că alegerea s'a făcut «cu majoritate de voturi». Episcopii cari au votat sunt: Stefan Avacumovici (Timișoara), Petru Ioanovici Vidac (Vârșeș), Ghedeon Petrovici (Baci), Iosif Putnic (Pacraț). — Dionisie Popovici (Buda) și Moise Miocovici (Karlstadt) prin delegați. v. arhiva stat. *Act. cancel. aul. ung.*, anul 1816, Nr. 9070.

se termină în 18 Iunie. Mitropolitul trimite îndată comisarului, alături de copia nemțească a protocolului luat în sârbește, o scrisoare în care îl încunoștiințează că și-a dat toată silința, dar a fost imposibil de a împlini dorința împăratului. Ca să asculte «verbal» de îndrumarea primită, a făcut alegerea pentru Arad, dar comisarul să intervină pentru mutarea lui Putnic și confirmarea alegerii cașicum s'ar fi făcut pentru dieceza Pacrațului. Aceeaș rugare o prezintă într'o scrisoare mai lungă, împăratului.

Deputația românească la acest sinod a avut deci rolul ingrat de a azistă la exercițiile de logică perfidă ale mitropolitului care eră acum la largul lui. Desvălirea intențiilor lor, sprijinite pe ajutorul împăratului, prin enunțarea publică a instrucției secrete din partea comisarului, i-a dat pradă ironiilor sârbești. Retragerea nu mai eră cu putință și au trebuit astfel să asculte cum se pervertesc intențiile împăratului și dorințele lor și cum râde sinodul de toate alergările lor pe la Viena. Ne putem închipui că nu s'au întors cu multă voie bună și vestea a stârnit mâhnire în toate părțile. Moise Nicoară însă fierbea de năcaz. Văzând că s'a dărâmat tot ce au clădit până aci și se vor trezi azi mâne cu episcop sârbesc dacă nu pornesc repede o nouă acțiune puternică, el cutrieră în câteva săptămâni satele și culegând datele necesare înaintează împăratului, în 16 Iulie 1816, un recurs strașnic. Ne înfățișează nedreptățile, abuzurile și calamitățile de cari sufereă biata dieceză din cauza ierarhiei, înșirând, în 57 de puncte, o sumedenie de cazuri concrete. Tabloul e deplorabil.

Intre cele următoare mă voiui silii a înfățișă dorințele cuprinse în acest recurs al Românilor arădani, culegând și o seamă de întâmplări mai caracteristice pentru starea în care se găseă dieceza.

Motivele, — începe Moise Nicoară, — pentru cari nu încetăm a cere M. Voastre episcop Român de neam și cu inima românească sunt următoarele: Experiența tristă ne-a învățat, că sub episcopii sârbi poporul românesc nu poate ajunge la acea cultură care lămurește sufletul neamurilor și le umple vieța de binecuvântări. Cauza e lipsa totală de cultură la însuși clerul românesc. Intre acesta și turma pe care o păstorește, abstrăgând dela însușirea mecanică a ritualului, de obicei nu există deosebire. Poporeanul înzadar caută la preotul său mângâiere în cele religioase sau îndreptare în cele lumești. Aceasta se trage de acolo că clerul sârbesc superior se zilește din toate puterile să țină preoțimea românească în cea mai neagră ignoranță și să împedecă orice licărire de cultură românească pentruca acest popor să rămână o turmă neputincioasă pusă la dispoziția lor, iar cât se poate să-i contopească în poporul sârbesc.

În ajutorul lor a mai venit și acea împrejurare că neamul românesc în vitregia vremurilor și-a pierdut uzul literilor străbune latinești și a acceptat pe cele cirilice; tot astfel limba românească a trebuit să facă loc, în biserică, celei sârbești și așa ni-au găsit Sârbii când au sosit la sfârșitul veacului XVII-lea cu patriarhul cerând privilegii. Limba românească a început, într'aceea, mai ales dela mijlocul veacului trecut, să-și recâștige drepturile ei în biserică pretutindeni. Numai Sârbii se opun din toate puterile și impun serviciul divin în limba sârbească chiar și în comune curat românești unde nu se găsesc decât 4—5 familii sârbești cari nici ei n'o mai înțeleg. Pe toți aceștia ei îi prezintă apoi, pentru ridicarea vazei ierarhiei lor, drept Sârbi.

Pentruca nu cumva binecuvântarea culturii să se coboare și asupra Românilor, ei deschid funcțiile bise-

ricești mai înalte și alte izvoară de cultură, numai celor cari își lapădă limba, altcum nu. De aci și mania lor de a sârbiză numele. Pentru cultura clerului însă nu poartă nici o grijă. Sfințesc, fără vre-o considerare la însușirile morale, oameni lipsiți de inteligență și de pregătire, de aceia cari nu știu nici ceti nici scrie, cari știu de rost o singură evanghelie și o zic aceasta (ca «Tatăl nostru») la toate sărbătorile; vecerniile și slujbele patruzecimilor nu le țin căci nu le știu. Singura înțelepciune pe care o poate auzi poporul dela aceștia constă în cea mai strictă observare a posturilor, din care a rezultat atâta rătăcire, încât sunt firm convinși că prin aceasta se pot răscumpăra toate păcatele făcute și chiar crimele pe cari le vor face. Preoții aceștia se dedau la beții prin crâșme împreună cu poporeni fără nici o rușine și devin apoi părtași în furturi și alte scandaluri; pentru că sunt cei mai mulți oameni cari se îmbulzesc la statul preoțesc numai ca să capete scutire de dare și de miliție, încolo nu-s de nici un folos nimănu.

Nici nu se poate, să fie altfel dacă superiorii sârbi împiedecă din motivele numite cultura iar unii dintre ei fac pe lângă aceasta negoț nerușinat cu sfințirea și cu parohiile. «Toate sunt acelora de vândut, toate le ofer pentru bani și celor ce dau mai mult». Fără nici o considerare la merite și însușiri se sfințesc unii ne-trebniți moralicește, alții fără cunoștințe, alții sub etatea canonică, și chiar înainte de 17 ani. Pe unii atâta i-a stors de bani încât au ajuns la sapă de lemn. Femeia unui capelan care a fost admisă în ședința consistorului prezidată de episcop, unde se pertractă afacerea parohiei bărbatului ei, a erupt în plâns strigând cât o luă gura în prezența tuturor: «Vai de mine, săraca de mine! unde-s galbenii mei! unde-mi sunt «imperialii» pe cari

i-am strâns cu mare sudoare și cheltuială! cine mi-i va mai da mie înapoi?»

Dela protopopul din Butin (Butyinensi) a primit episcopul 14,000 floreni pentru denumire și a respins pe preotul Horga, care a fost în tot clerul unul din cei mai distinși și moralicește și intelectualicește. Dela un preot a primit 360 fl. pentru singhelie, dar nu i-a dat-o și acuma acela n'are cu ce-și hrăni copii.

Arhimandritul Moise Emanuilovici a primit dela preotul din Mișca pentru consfințire 100 fl. peste taxa obicinuită. După sfințire i-a mai luat o sută când apoi a intervenit Elisabeta Putnic¹ de i-a dat înapoi. Pe capelanul Gavrilă Lazar — eră om sărac acesta — n'au vrut să-l sfințească până nu-i dă 60 fl. După ce i-a primit, a mai cerut 5. Bietul om n'avea decât 9 fl. I-a scos ca să dea 5 arhimandritului. Acesta când a văzut 9 zloți i-a smuls pe toți din mâna omului și l-a lăsat fără nici un creițar. Dar nici atunci nu l-a lăsat până n'a mai scos dela el 1 «imperial» în bucate. Pe altul dupăce i-a plătit de 2 ori taxa și venea acum la biserică să-l sfințească, văzând că nu mai are bani l-a luat la palme și l-a prins de păr. Pe tinerii cari veneau de departe la Arad să se sfințească îi caută de bani și-i desbracă în aula episcopală și reținându-le vestimintele îi trimite după bani, încât trebuie să iasă ca vai de ei de acolo. La cari nu găsește bani îi bate. Ni se înșiră mai multe cazuri de acestea. Unul a ieșit desbrăcat și plin de sânge din aula episcopală.

Unul a trebuit să taie lemne în aula episcopului 4 săptămâni, apoi l-au trimes acasă după bani. S'a întors; i-au luat banii — 150 fl. — și când n'a mai avut iar

¹ Poate aceasta e mama episcopului Putnic despre care ni se spune (Tribuna 1908 Nr. 2.) că eră Româncă.

I-au trimis acasă. Pentru o parohie s'a dat singhelie la 2 deodată. Pe amândoi i-au ruinat cu spesele. Unul disperat de atâta alergătură și de cheltuiala care l-a răpus îndrăsnî să-i zică: «Domnule, acolo mă aduci că așa cum mă vezi aici, cu opincile astea rupte, mă duc la împăratul». Manuilovici îi răspunde, râzând: «Ce? da știi tu unde șede împăratul? tu nu știi că acolo numai dacă vrem noi, poți merge».

Dar brutalitatea cu care se poartă față de preoți întrece toată închipuirea, pare că anume ar vrea să stârpească într'ânșii tot simțul omenesc. Diaconul din Cuvin a fost aruncat la Arad în temniță, S'a rugat de episcop să-l scoată și să-l încuie airea că-l omoară aerul înădușitor. Nu l-au ascultat și l-au găsit pe urmă asfixiat. Ca să nu-i denunțe sfințesc pe fratele celui mort — un om cunoscut pentru furturi și destrăbălări — preot, iar pe un jidan, Rubinovits (își zicea și el după moda sârbo-pravoslavnică) care a luat de nevastă văduva rămasă cu 5 copii pe drumuri și s'a încreștinat încă il fac, pentru bani, popă și îi dau parohie.

Episcopul își făcea servitorii și birjarii preoți. Cine servea episcopului fără plată, tăind unii lemne, grijind alții caii, aveă merite și perspective de a fi sfințit preot. Unii dintre aceștia tot mai erau oameni de treabă, alții însă purtau chiar acolo în reședința episcopului, o viață scandaloasă. Felul acesta de a se ajuta la nevoile gospodăriei l-au imitat apoi și unii protopopi, plătind servicii gratuite cu recomandății la parohie. Urmarea acestui abuz e sporirea peste măsură a numărului preoților, cari ajung astfel nu sfătuitori necesari și căutați ci o povară a satelor.

Un caz mai recent arată și mai bine nunumai purtarea brutală dar și intențiile perfide ale clerului sârbesc

față de Români. Brancovici, după ce venise la Arad ca administrator, trimite pe Manuilovici să facă cercetare în parohia Zarand, aproape de Arad, sub cuvânt că sunt neorândueli cari ar trebui îndreptate. Scopul adevărat al comisiei acesteia neobicinuite — căci nu se mai pomenise ca «păstorii» cei mari să fi cercetat vre-o parohie — eră cu totul altul și anume: să caute împotriva preotului de acolo Ioan Șerbu Popovici, care îndrăsnise să meargă la Viena ca deputat pentru a cere episcop românesc, motive de a-l putea suspenda.

Manuilovici sosì pe la vecernie. Trimise îndată să cheme pe fruntașii satului și pe preoți, apoi îi închide fără a le spune ceva în cămări diferite și pune slugile sale să păzească ușile. I-a silit apoi, unul câte unul, să mărturisească și să joare lucruri scandaloase despre preotul Șerbu. Pe cine nu voiă să joare îl escomunică. Și aceasta a ținut până după miezul nopții, încât îi amețise pe toți. De aci se duse la locuința unui preot, pe care îl trimisese la casa satului cu alte afaceri, cercând să smulgă dela femeia bolnavă a acestuia învinuiri împotriva lui Șerbu. Când aceasta, speriată, îndrăznește a spune că nu știe nimic de astfel de lucruri, Manuilovici o blastămă între înjurături brutale.

Fratele lui, protopop la Orade, într'o vreme administră el singur 7 protopopiate, până ce în 1812 comunitatea bisericească din Orade a făcut remostrăție la arhiepiscopul; acuma sunt în 4 dintre protopopiate alți administratori. Aceștia însă sunt numai niște satrapi ai celui din Orade și mijlocitori ai negoțurilor lui. Ca președinte al filialei consistoriale din Orade, constătătoare din 7 asesori, plățile acestora le reține el. Salarul său îl primește dela episcop, în felul acela că i-a cedat sidoxia din protopopiatul lui. Când se întâmplă de nu

pot plăti preoții la vreme îi întemnițează, îi maltratează și le ea cărțile bisericești. Pe tinerii cari fac examenul de preoție la consistorul din Orade, îi exploatează întâi el, pentru examen, apoi îi trimite la Arad, unde urmează manoperele de sfințire ale frate-său.

Mănăstirea Sf.-lui Simion unde erà mai înainte reședința episcopului, a fost ridicată numai din lucrul cu palma, din cărăturile și cu spesele preoțimii la anul 1783, sub episcopul Pahomie. Cât a trăit acesta preoții au contribuit an de an cu 12 florini. Episcopul Avacumovici a ruinat cu totul mănăstirea și a vândut pe bani lucrurile ce se țineau de dânsa. Clopotele din turnul mănăstirii le-a vândut bisericii episcopale din Arad pentru bani din fondul episcopal. Locuitorii satului învecinat mănăstirii au rămas însă fără nici o îngrijire spirituală, încât s'a întâmplat de au murit oameni fără de a fi provăzuți cu sf. taine.

Cât de mult dușmănesc limba românească se vede din aceste exemple: Administratorul Brancovici oprește de a se cânta ceva românește în biserica episcopală. Dupăce a fost destituit Manuilovici, oprește obiceiul vechiu de a se ceti evangelia în limba românească. Preotul Novac, care a îndrăsnit să cetească psalmii — după obiceiul de până aci — românește, abia a scăpat de temniță. Pentru o singură vorbă spusă românește a înjurat pe preparanzi în decursul serviciului divin, producând scandal mare în biserică, iar pe un elev dela gimnaziul de acolo, pentrucă a zis: «mărire Tatălui... etc.», la sfârșitul unei rugăciuni, românește, l-a pământuit. Tot astfel cu ocazia înmormântării lui Avacumovici, când venise mulțime de preoți români la Arad, pedagogii au fost opriți de a cânta ceva românește cu amenințarea că vor fi eliminați.

Dușmănia contra neamului românesc o vădește și persecutarea celor cari au sprijinit cererea pentru episcop românesc. Aceasta e cauza că au destituit pe protopopul din Zarand I. Șerb-Popovici, care e încă și acum în Viena ca deputat. Directorul districtului dela Orade I. Püspöky, mergând tot ca deputat la Viena, s'a întâlnit în Buda cu inspectorul Nestorovici. Acesta i-a poruncit sub alte motive să se întoarcă numai decât acasă. L-a dojenit că fac cel mai mare abuz apelând în contra ierarhiei la împăratul. Mitropolitul e capul bisericii, la el să se plângă și încercă să întoarcă deputația dela Buda la Carloviț. Protopopul Orăzii — nu însă cu de la sine autoritate — a oprit nunumai pe preoți dela semnarea petiției, ci chiar și pe membri din consistor, cărora le-a poruncit ca să arunce în temniță pe cine va veni să iscălească. Protopopul Aradului speria poporul că prin numita petiție se dau uniți și zise cu o astfel de ocaziune, cașicum ar fi cuvintele M. Sale, cătră mitropolitul: «Românii vreau episcop românesc? bine! eu voi porunci episcopului unit dela Orade să le numească unul». Au încercat și aceia să câștige cu mijloace neiertate iscălituri pentru o contra-petiție în care cereau pe administratorul Brancovici de episcop.

Dușmănia împotriva culturii românești o arată și ura lor împotriva institutului pedagogic dela Arad. Tinerilor trecuți prin acest institut le scornesc nume de oameni cu principii primejdioase, dușmane religiei.¹ De acea mulți preoți se tem a merge la acele școli și la profesorii lor. Colectele făcute în comunitățile bisericesti pentru școala pedagogică le primeau la episcopie cu înfruntări ori nu le primeau de loc. Un protopop a trebuit să țină doi ani la sine suma de 572 fl. strânsă

¹ Recunoaștem tactica observată în contra lui Țichindeal.

dela învățători (cari dedeau $\frac{1}{10}$ din salariul lor pentru pedagogie) pentru că deși a umblat pe la toți la episcopie n'a vrut nimeni să o primească. In Manoilovici — minune! — se trezi cu o astfel de ocaziune — mila. «Ce năcăjiți atâta pe săracii oamenii aceștia cu această colecție?» zise el. Chiar Nestorovici se exprimă odată indignat cătră profesori: «De ce primiți atâta tineri în școală; cui folosoște aceasta?» și — pentrucă erau săraci și fără carte — zicea că sunt vagabunzi cari se îmbulzesc aci ca să scape de miliție. Profesorilor, cari servesc de 4 ani cu zel și pricepere, n'a vrut să le dea nici până azi confirmarea; (cu escepția lui Mihuț care a primit-o acum) iar aceștia sunt foarte îngrijați și nesiguri de viitorul lor.

In 1812 un cetățean din Arad, Ghiura (Gyura) Hornoi, a oferit un edificiu încăpător și potrivit situat la loc sănătos, pentru școala pedagogică. Nestorovici a refuzat această ofertă gratuită pe motiv că Sava Arsici a promis zidirea unor clădiri mari și dotarea lor cu domenii, pentru totdeauna. Pentru această maritimie M. Sa a nobilat pe Arsici. Dar nici un semn nu arată până acuma că promisiunea făcută se va și împlini oarecând iar, profesorii și elevii — foarte numeroși — ai institutului își primejduesc sănătatea într'un edificiu care — după cum afirmă și relația medicului cătră Nestorovici — e primejdios sănătății și în urma situației și în urma construcției lui. Nu eră nici o cauză de-a nu primi ofertul lui Hornoi. Profesorii au și argumentat lui Nestorovici — lucrul care se explică dela sine că astfel câștigă și fondul școlar; pentrucă profesorii ar fi cedat atunci cei 320 fl. cari îi primesc drept bani pentru locuință și ar fi incurs încă cel puțin 600 fl. la an: chiria caselor lui Arsici (pe cari și așa le-a dat cu chirie).

Isaia Mihailovici, egumenul mănăstirii Bezdin, a rugat pe M. Sa — prin mijlocirea inspectorului școlar Nestorovici — ca în școlile dela sate să se bată pe părete stema M. Sale cu inscripție românească și sârbească, care lucru M. Sa l-a încuviințat, cu laude pentru egumen. Nestorovici însă a luat asupra sa împlinirea lucrului și a făcut emblema numai cu inscripție sârbească.

Cu introducerea limbei sârbești în preparandie urmăresc prefacerea ei pe nesimțite într'un institut mixt, bilingv. Doar și până acuma în locuri unde sunt numai câteva familii sârbești, încolo curat românești, se institue dascăli sârbești și copiii trebuie să învețe sârbește. «Cu cât ar fi mai de folos și mai de lipsă învățarea limbei patriei, adevă a celei ungurești în institutul arădan, nu trebuiesc multe dovezi», zice Nicoară.

Toate fondurile culturale le administrează Sârbii și depind de ei. Românii sunt astfel lipsiți de orice mijloace de ajutorare a tinerilor la studii. Tot ce poartă numele de greco-oriental ei iau de sârbesc; astfel și «cassa națională» susținută de Români, cari cu numărul strivesc pe Sârbi, o numesc «sârbească» și o țin în seamă ca destinată aceloră. Un singur Român nu s'a împărtășit până acuma — ca Român — din această cassă. Dacă mitropolitul ar căută promovarea culturii românești — pentru cea sârbească încearcă tot ce poate — ușor ar putea găsi mijloacele pentru creșterea unor oameni atât de necesari clerului român părăsit; mai ales că are cunoștință despre această stare părăsită a lui argumentând la toată ocazia cu lipsa oamenilor culți în nația românească. Inainte cu 3—4 ani a numit mai mulți arhimandriți dar nici un Român între ei. Și-a dat toată silința să nu ajungă episcop Românul transilvănean Ioan (?) Ioanovici (Făgărășianu)¹ dar nici de arhimandrit

¹ E Nistor, egumenul dela «Bessenovo».

nu l-a găsit vrednic deși pe alții din toate punctele de vedere inferiori, incomparabili cu dânsul, i-a învrednicit; de exemplu: arhimandritul din «Crusedol», care știe numai sârbește, cel dela Bezdin, de care se spune că nu știe nici scrie, precum și Moise Manuilovici care — dacă-i căutăm vieața atât înainte, cât și după numire — e o rușine nu numai pentru statul preoțesc ci și pentru omenire în general.

Un exemplu caracteristic pentru intențiile sale față cu Români a dat mitropolitul cu ocazia investigației ținute la Orade, cu sfârșitul secolului trecut, asupra unor neînțelegeri religioase ivite în comitatul Bihorului. Atunci el a luat și a dus cu sine de acolo 12 copii de Român, unii dintre ei nobili, cu declarația că are să-i pregătească în Carloviț pentru statul preoțesc. I-a lăsat însă fără nici o îngrijire în atâta lipsă și mizerie încât cei mai mulți au murit. S'au întors acasă, după multă vreme, numai doi sau trei. Toată cultura pe care o aveau aceștia, primită în Carloviț, constă în aceea că vorbeau limba sârbească vulgară, pe care în locurile de unde erau născuți n'o înțelegea nimeni, iar de vorbit cu atât mai puțin.

Un tinăr inteligent din dieceza Aradului, absolvând studiile ca elev distins în toate privințele, în academia regească, știind limbile: latină, ungurească, nemțească, românească, s'a hotărît pentru preoție. Ca să învețe teologia și limba sârbească (fără de care nu se poate da studiu teologic) s'a dus la Carloviț. Consistorul tare cu anevoie s'a înduplecat să-i dea un stipendiu dintr'o donațiune de mai multe mii, făcută anume cu acest scop de cetățeanul arădan Bojici. Acest tinăr absolvent de filozofie și de drept: Ioan Mihuț, singurul Român de care se legau, în mijlocul atâtor lipsuri, multe nădejdi, întrând în statul preoțesc nu și-a putut câștiga niciodată

nici cea mai mică atenție a mitropolitului informat așa de bine despre lipsa de oameni culți între Români. Acela însă luptând cu multe greutateți la Carloviț, a învățat perfect sârbește și absolvând în 4 ani teologia servește de prezent ca profesor înaintat în etate (numit de curând director-școlar al districtului Caransebeș), la școala pedagogică românească în Arad.

Acestea sunt Maiestate — încheie Moise Nicoară — și alte asemenea cari opresc lumina culturii de a pătrunde în poporul românesc și îi țin clerul sub păstoria sârbească în ignoranță crassă și întunec îngrozitor, la care nu a putut pătrunde razele bunăvoinței M. Sale și a predecesorilor săi. Acestea sunt cauzele pentru cari clerul și poporul românesc continuă a cere M. Sale ferbinte și cu stăruință neînduplecată episcop Român și cu inima românească. Totodată se roagă clerul și poporul românesc ca M. Sa, pentru căutarea adevărului și pentru desvelirea tuturor nedreptăților și abuzurilor clerului sârbesc, precum s'au arătat mai sus, să trimită o comisiune nepărtinitoare, care să nu stea în nici un fel de atingere mediată sau imediată, cu mitropolitul sârbesc, cu consistorul din Arad sau cu cel din Orade; iar dacă cele înșirate aci, nu se vor afla adevărate și comise, clerul și poporul român ea asupra-și toate cheltuielile.¹

Semnat e numai Moise Nicoară, ca deputat. Petiția a dat-o deadreptul împăratului, poate la sfârșitul unei audiențe. Împăratul o trimite în 11 August cancelarului Erdödy cu scrisoarea aceasta: «Vreau ca plângerile cuprinse în acest recurs al națiunii române să fie cercetate de oameni nepărtinitori în cel mai scurt timp, punct de

¹ Originalul în arhiva stat. *Act. cancel. aul. ung.*, an. 1816, Nr. 10,605. Alături, sub același număr, e și scrisoarea împăratului.

punct, și să se asculte persoanele numite acolo, verbal ori în scris, după împrejurări». Rezultatul să îl comunice cancelaria, împreună cu votul ei, în decurs de cel mult trei luni.

În legătură cu acestea, înainte de a avea rezultatul investigației, aduc câteva amănunte, cari, deși nu au fost provocate deadreptul de recursul lui Nicoară, ating totuși stările amintite într'ânsa și ne dau încâtva posibilitatea de a controla adevărul celor afirmate acolo. Din ele se mai vede și aceea, că multe din cele înșirate în recursul său din Iunie 1816, Nicoară le-a adus, pe oarecare cale, încă mult mai înainte la cunoștința împăratului. Mitropolitul a fost provocat — în 26 Noemvrie 1815 — să se declare asupra lor, și s'a silit a le desminti. Desvinovățirile lui însă mai curând împrăstie, decât întăresc bănuiala că nu ar fi adevărate învinuirile grele. Scrisoarea lui din 9 Dec. 1815, în care desminte acuze aduse împotriva episcopului pentru delapidări, precum și actele investigației făcute cu ajutorul vicecomitelui Aradului, cari încă desmint acuza, lipsesc.¹

Se găsește scrisoarea lui din 23 Decemvrie 1815. Ni se spune aci că mitropolitul a comunicat administratorului episcopesc acuza ce se aduce fostului episcop, că ar fi sfințit peste măsură de mulți preoți, între alții și pe servitorii săi, cerându-i asupra acestor lucruri «o declarație sinceră». A primit-o și a alăturat-o scrisorii. Declarația neagă că s'ar fi întâmplat vreodată astfel de lucruri. La această «calomnie» a dat însă anză cea împrejurare, că oarecari tineri primiți în aula episcopală cu scopul precis de a se pregăti în cele preoțești, în timpul de pregătire se ocupau, în oarele libere, — la dorința lor proprie — (și Nicoară ne spune că de bună voie

¹ *Ibidem.* an. 1816, Nr. 8097.

și fără plată pe deasupra) unii cu «lucruri scripturistice», (?), alții cu «daraverile economice» și purtau în absența lui «grija gospodăriei întregi» (totius domus). Mitropolitul înregistrează numai «ocupațiile scripturistice» cuprinzând pe celelalte în noțiunea de «alte ocupații inocente». El însă știa bine ce înseamnă aceste «ocupații» pentru că era om înaintat în etate, și își aducea de sigur bine aminte, că pe vremea împăratului Iosif II era încă general obiceiul la curțile episcopilor sârbești din Bănat, de a plăti servitorii de bunăvoie cu hirotonire și cu parohie.¹

Cât privește numărul prea mare al preoților, mitropolitul nu perde multe cuvinte, căci împăratul dăduse ordin pentru conscrierea preoților din dieceza Aradului încă în 20 Decembrie 1815, când îi venise la cunoștință «prin forurile competente» (sua via) că acolo sunt preoți atât de mulți, încât ar putea ajunge și dacă nu s'ar mai sfinți mai mulți ani de-a rândul, iar așa se ceartă într'olaltă în comune. Despre aceea, că ar fi luat episcopul sume peste măsură de mari pentru sfințire, consistorul nu are nici un fel de știre, nici n'a auzit o singură plângere în privința aceasta. «Părerea plecată» a mitropolitului către cancelarie e, că nu este nici o cauză de a da acestei afaceri deosebită atenție, mai ales că acela care ar avea să răspundă pentru acestea a murit.²

Din protocoalele consistorului, cari trebuiau înaintate odată pe an, iar mai târziu de mai multeori pentru controlare la Viena, precum și din conscripția care s'a făcut, se constată că era peste măsură de mare numărul candidaților de preoți. Mulți s'au sfințit fără de a se fi întrebat de ce lipsă sunt; tot astfel și diaconi. În lo-

¹ P. Drăgălină: *Din istoria Bănatului Severin*, Caransebeș 1895, p. 153.

² Arhiva stat. *Aci. cancel. aul. ung.*, an. 1816, Nr. 496.

curi unde nu sunt 130 de case, sunt 2 preoți, în altele mai împopulate sunt 4, în Arad sunt 8 preoți și un capelan pentru 1250 case. Se constată o mulțime de incorectități și purtări rele «excese și delictе publice», «investigațiuni odioase» cari dovedesc că nu este conștiențioasă purtare de grijă pentru statul preoțesc. Despre un diacon — scandalos și el și nevastă-sa — cancelaria spune că nu e destul ca astfel de oameni să-î muți dintr'un loc într'altul.¹

Tot din aceste protocoale reiese, că mitropolitul a dispus consistorului din Arad să nu dea profesorului Diaconovici atestatul de moralitate pe care îl ceruse. La întrebarea că din ce motive a făcut aceasta, răspunde — într'un fel nepotrivit cu demnitatea unui vlădică — că episcopul care a murit i-a descoperit, despre gândurile și faptele lui Diaconovici lucruri, cari sunt foarte compromițătoare pentru mentalitatea lui. Tot astfel și episcopul din Vârșeț a observat că acela se amestecă în afaceri, cari stau foarte departe de oficiul lui. Recunoaștem din îngăimările acestea vina lui Diaconovici: petiția pentru episcop românesc. Cancelaria însă scrie lui Nestorovici să nu lase din ochi pe Diaconovici; să-i examineze mentalitatea, să bage de seamă cu ce se ocupă și să raporteze locurilor competente.²

De cauză a suspendării preotului Șerbu din Zarand aduc lipsa lui de acolo fără permisia superiorilor; altă vină nu au putut găsi.³

Câteva zile după recursul lui Nicoară sosește și raportul comisarului despre sinodul de alegere. Comisarul declară, într'un glas cu mitropolitul care încă scrie

¹ *Ibidem* an. 1816, Nrii 15,319 și 19,003.

² *Ibidem* an. 1816, Nr. 14,325 și an. 1817, Nr. 7727.

³ *Ibidem* anul 1816, Nr. 11,205 și anul 1817 Nr. 12,396

împăratului despre sinod, că nu s'au luat în combinație și Români dupăcum au dorit, pentrucă mitropolitul a propus, pentru împlinirea intențiilor M. Sale, și Români, dar — din motive cari nu se puteau desconsidera, — nu i-a aflat vrednici. Chiar deputații Românilor n'au putut numi un candidat, care să corăspundă pe deplin. Considerând că dieceza e numai în mare parte nu însă cu totul românească, precum și cea că până acuma nu s'a făcut niciodată deosebire — nici în principiu nici în practică — între Sârbii și Români de aceeaș credință, stăruie pe lângă M. Sa, să mute pe Putnic care a fost crescut în sat românesc și știe românește la Arad și să confirme alegerea lui Radivojevici pentru dieceza Pacrațului. Evident, comisarul a înțeles foarte puțin din lupta la care asistase, ori apoi nu-i era cugetul desinteresat.

Cancelaria aulică observă, — 17 Iulie — că ar fi fost de dorit ca intenția M. Sale față cu Români comisarul să nu o enunțe în fața tuturor în felul compromițător cum a făcut-o în alocuția a doua către sinod, ci să fi folosit cu precauțiune mijloacele ce s'ar fi oferit pentru realizarea intențiunii M. Sale. Împăratul aprobă — 17 August — observația cancelariei. Să i-se comunice comisarului reprobarea M. Sale pentru purtarea nepricepută. O hotărîre nu poate aduce până ce nu cunoaște rezultatul investigației pe care au cerut-o deputații Românilor; sinodul electoral să se disolve imediat.¹

Investigația se prelungi însă peste toată așteptarea și răbdarea împăratului. Români văzând că durerile lor au găsit ascultare, ar fi dorit acum și insistă unde numai pot, ca trimișii în numele împăratului nunumai să constate adevărul plângerilor lor ci să caute și lecuirea ranelor de cari sufereau, luând dispoziții necesare pentru

¹ Ibidem. 1816, Nr. 10,829.

lecuirea lor. Scopul dela început al comisiei: constatarea faptelor, trece astfel pe nesimțite departe peste această țintă, tinzând spre îndreptarea lor statornică și devine tot mai mult un program pentru viitor. Ne putem închipui, câtă mulțime de lipsuri năvăleau în calea celui ce se apropiă cu intenția aceasta de satele acelea lipsite veacuri dearândul până și de cele mai elementare condiții ale dezvoltării sufletești. Aici nu se putea face lumină în 3 luni. Mai putem crede că chiar și Sârbii vor fi căutat să încetineze în tot chipul mersul lucrurilor. Făcând pe de o parte să întârzie peste măsură clarificarea stărilor încâlcite, stăruind pe de alta și urgitând în continuu la curte numirea episcopului ales, ei puteau spera că vor submina răbdarea împăratului și vor smulge hotărârea înainte de a avea împotriva ierarhiei lor deplorabilul atestat de moralitate la care se puteau aștepta. Dacă au avut această intenție, ea a izbutit.

Comisia își începe activitatea — după ce cu mare greutate, se constituie¹ — abia în Noemvrie. Trecuse deci termenul fixat de împăratul pentru înaintarea rezultatului. În locul acestuia sosește — pe la sfârșitul iernii — o nouă rugare a lui Moisă Nicoară «deputat al Românilor». Spune că investigația care a început toamna târziu, după ce dăduse vremea rea și ploioasă nu a putut face multă ispravă; apoi își prezintă în 17 puncte, dorințele, anume: Cu începutul verii investigația să se continue cu toată seriozitatea și să caute toate ne-

¹ Comisar a fost numit Pavel Almásy, comite suprem al com. Arad, iar în ajutorul lui: I. Kováts v.-comite la Arad, Ign. Vörös și Ios. Kis, asesori de tablă sub prezidiul baronului Ios. Wenkheim. Nicoară ceruse pe Leop. Carol Kováts comisar guvern. în Timișoara, I. Kováts și Szánto. Acești doi din urmă au fost învinuiți apoi cu incorectități și delictes, iar asupra lui Szánto s'au și dovedit. *v. act. cancel. aul. ung.*, a. 1816, Nr. 11,254 și 10,820, a. 1817, Nr. 3901.

dreptățile, nu numai pe cele amintite în petiția lui din vara trecută, căci sunt cu mult mai multe și nu le poate înșiră aci. Investigația să se facă în mai multe centre ale diecezei, foarte estinse, pentruca înfățișarea martorilor și constatarea faptelor să meargă mai ușor și mai repede. Ca locuri de întrunire el propune: în comitatul Orășii, Oradea și Beiușul; în comit. Arad, Butinul (Boros-Sebes vel. Butyinum) și Totvaradia; în Cenad «Nagylak», iar în Transilvania, Hălmagiul. Să se facă o consemnare a satelor cu numărul locuitorilor și al preoților fiecăruia. Pe baza aceleia apoi să se caute o modalitate de subsistență pentru preoții cari acum, în urma numărului excesiv de mare, umblă din sat în sat, ca niște zileri după leafă. Să se țină seamă și de numărul celor decedați dela moartea episcopului încoace — dintre 50 protopopi au murit 11, — și mai ales să se poarte grija locurilor vacante, ca nu cumva consistorul să numească preoți sau protopopi fără știrea comisiei, căci mitropolitul a dat unui vicar protopopesc, care s'a dus la Carloviț ca să ajungă protopop, asigurarea că poate ajunge, dacă va adună subscrieri împotriva petiției Românilor pentru o rugare în care se va cere episcop sârb. Pentru locurile vacante, unde nu se vor găsi candidați vrednici dintre preoți comisia să candideze, în înțelegere cu consistorul, învățători și absolvenți ai pedagogiei dintre cei mai morali și mai harnici. De protopopi să se aleagă cei mai distinși și să se propună locurilor înalte. Pentru de a vedea clar cât își înțeleg preoții oficiul și chiar ritualul, să se aleagă câțiva din cei mai buni ca să depună un examen conștientios în prezența comisiei. Să se examineze și condițiile materiale de viață ale preoților: cari au și cari n'au pământ însemnând și pe aceia, cărora abuzurile supe-

riorilor li-a făcut traiul amar. Să se caute singheliile preoților în comitatul Bihorului ca să iasă la lumină cum preoții își schimbă după pofta câtorva fruntași, cu învoirea arbitrară a unui singur superior dela Orade, parohiile și viceversa comunitățile pe preoții lor, de unde apoi disordine și destrăbălare. Să se examineze școlile dela cari depinde mai mult cultura Românilor; de ce în unele locuri merge greu de tot iar în altele nu este nici un progres; de ce în Orade, de dragul unui singur Sârb, se predă limba sârbească în școală, stânjenind progresul, și în biserică se face serviciul divin pe jumătate sârbește? Sunt mulți tineri, cari și-au început studiile — filosofia, dreptul, dar mai ales umanioarele — cu succes strălucit, dar trebuie să se oprească din lipsa de mijloace materiale. Nicoară se roagă să-i însemne pe aceștia și să îi ajute cu sume din sidoxia episcopiei vacante. — Să se caute cauza suspendării protopopului Șerbu (Popovici). La urmă ne spune Nicoară că protopopul Orăzii și președintele consistorului de acolo Mihailă Emanuilovici, care oprise cu mijloacele cele mai aspre petiția pentru episcop românesc, acum strânge de pe sate dela oameni și mai ales dela preoți, prin intimidări, cu răstălmăciri și înșelăciune, atestate pentru o cauză oarecare. Să se caute pentru ce scop și cu ce mijloace se iau subscrierile; cu ce intenții au fost date? S'a întâmplat anume că unii oameni, înțelegând că acelea sunt împotriva episcopului românesc, au alergat din sat în sat după cei plecați și și-au cerut declarațiile cu amenințări (vehementer) înapoi. Acestea le face protopopul desigur din însărcinarea mitropolitului ori a administratorului, și așa umblă ei să orbească și să rătăcească pe Români.¹

¹ Arhiva stat. *Act. cancel. aul. ung.*, a. 1817, Nr. 3901.

Și aceasta a fost înaintată deadreptul împăratului. El o trimite îndată cancelarului ca să-și dea cât mai în grabă părerea (18 Martie). Cancelaria răspunde că investigația va ținea mai mulți ani de zile dacă vor ținea seamă de toate punctele acestea, și atunci dieceza va fi încă multă vreme vacantă, iar Sârbii se neliniștesc și până acuma. Ca să se poată face investigația în mai multe centre, trebuiesc diurne considerabile pentru comisie; acelea rămân dacă nu le plătesc petiționarii, în sarcina erarului. Acestea s'ar putea încunjură numai așa, dacă s'ar încredința autoritățile centrelor respective cu investigarea. Dealtcum însă, toate acestea nu sunt necesare pentru scopul care se urmărește. Din investigația ce se va face pe baza punctelor din petiția veche (cea din 17 Iunie 1816) a Românilor, M. Sa va află destule deslușiri ca să-și poată bază numirea de episcop. Împăratul aprobă: comisia să facă așa ca și până acum tot ce poate exact, și iute, iar punctele din acest recurs pe cari nu le poate îmbrățișa, cancelaria să-i comunice în competența cui ar cădea (6 Mai).¹

Intr'aceea Sârbii urgitează cu toate mijloacele numirea de episcop după pofta lor. Rezultatul silințelor potrivnice acțiunii Românilor despre cari ni se vorbește în recursul lui Nicoară, au ajuns încă în iarnă la cancelaria aulică, în forma unei petiții a comunității sârbești din Arad. Se adresează M. Sale cu următoarele: Națiunea sârbească și-a dat totdeauna toate silințele pentru împlinirea poruncilor înalte. De aceea constată cu adâncă durere că episcopul ales în sensul privilegiilor acordate națiunii sârbești și pe baza canoanelor bisericii orientale, nu a fost confirmat încă. Cauza acestei amânări fără analogie nu o știe și nu o poate înțelege altcum, decât

¹ Arhiva stat. *Act. cancel. aul. ung.*, anul 1817, Nr. 5820.

că — dupăcum se aude — o petiție a Românilor plină de calomnii și exagerări a înstrăinat inima M. Sale dela prea credincioasa lui nație sârbească. Intrucât au putut ei înțelege, plângerea aceasta se reduce la atâta, că aruncă vina pentru cultura înapoiată și pentru toate crimele Românilor în răspunderea clerului sârbesc; ca și cum cu venirea unui episcop românesc s'ar sfârși toate. Dar dacă episcopii sârbești pun atâtea pedeci culturii românești, iar cel românesc «e atât de strălucitor încât îi umple pe toți de lumină, de ce Românul unit, care are trei episcopi români, dotați cu sute de mii, nu e nici un fir mai cult decât Românul neunit». De ce nu se disting ei la miliție, în negoț etc., unde nu-i împedecă episcopii sârbi?

Au îndrăznit ei să molesteze pe M. Sa cu afirmații false ca acelea? Doar și câtă cultură au, o mulțămesc Sârbilor. Astfel, între altele, toți trei profesorii români dela preparandia din Arad au crescut cu beneficiile Sârbilor, iar acum ca recunoștință și mulțămită sunt capii agitatorilor, iar dintre 3 stipendiați din fundațiile Aradului unul («Fora») e Român. Cauza petițiilor românești nu este episcopul sârbesc. Românii fiindcă n'au un om vrednic de episcop s'au îndemnat, la pilda episcopului Moga, care a fost ridicat din simplu preot, sărind peste toate gradele ierarhice la demnitatea episcopescă, să creadă că nunumai un preot, ci și mireni pot parveni la această demnitate. Socotesc că — deoarece oameni vrednici nu pot ridica — ar fi bine să inaugureze obiceiul și tradiția ca, pe lângă cele patru existente, încă un scaun de episcop, cel din Arad, să compeată unui Român. De aci apoi toate învinuirile asupra clerului sârbesc, de aci aruncarea crimelor «comise de înșiși denunțătorii lor» în sarcina acestuia, de aci acuze asupra

episcopului care a fost dotat, mizerabil,¹ de acî răsvrătirea asupra binefăcătorilor lor și pervertirea binefacerilor primite în răutăți.

Admițând însă că cele expuse în petiția înaintată ca și cum ar fi a poporului românesc, — care nu știe nimic de așa ceva, afară de doi protopopi (cel din Lugoj și cel din Lenova-mică) aspiranți la episcopie și câțiva cari li s'au asociat din cler — să fie adevărate «nici atunci nu e drept ca pentru excesele unui sau altui individ să se pedepsească o nație întreagă, turburându-i privilegiile. De aceea se roagă cu toată umilința ca în puterea libertăților națiunii sârbești, din vechime observate, specificate în privilegiul dela 1691, care dă mitropolitului dreptul de a face episcop, și fiindcă în § 21 din «Rescriptum Declaratorium» dieceza Aradului se numără clar între episcopiile privilegiate ale națiunii sârbești, — M. Sa să întărească pe episcopul ales în sensul acestor privilegii și pe baza canoanelor, aducând astfel mângăiere comunității sârbești și evitând excitarea urei între națiuni din partea celor cari aspiră la episcopie.»²

Aceasta e cuprinsul petiției «comunității de rital grecesc neunit» din Arad — 9 Februarie 1817 — în care mentalitatea perfidă ce ni-a întimpinat și până aci, dar mai bine ascunsă în scrisorile mitropolitului iese în toată uriciunea ei la suprafață. Oamenii aceștia socoteau că «libertățile națiunii sârbești» înseamnă libertatea de a exploata pe Români; iar aceștia trebuie să se simtă fericiți că soarta i-a osândit de a trage «binefacerile» lăcomiei lor nerușinate și să le fie recu-

¹) Concluzia: a trebuit să ia de unde găsiă. Dar și această afirmație e neadevărată; mitropolitul și Rhédey cer mutarea lui Putnic la Arad și pentru că episcopul Aradului e mai bine dotat.

²) Ibidem anul 1817, Nr. 3,036.

noscători că au bunăvoința de a se îngrășa din sudoarea unei turme atât de «neprivilegiate» — prin urmare și netrebnice — cum este turma cuvântătoare în graiul dulce românesc. Altcum nu ne putem închipui cum au putut trimite împăratului acea oratorie îngâmfată, tocmai când sub ochii lor comisia începuse să răscolească ne-sfârșita mizerie a parohiilor, ce înfloreă la căldura privilegiilor și a «libertăților națiunei sârbești».

Peste câteva luni — pe la mijlocul lui Iunie — se aude din nou și glasul mitropolitului spunând aceleași lucruri: Impăratul să-i confirme actele alegerii suspendate prin decret regal, fără de a mai aștepta sfârșitul investigației. Dieceza aceasta și până când trăia Avacumovici, din cauza bătrâneței și a neputinței lui, a fost neîngrijită, iar acum în al doilea an de văduvie «e în starea cea mai tristă». Să nu se dea atâta considerare acelei petiții, care nu e cum se pretinde a «clerului și poporului român» ci a lui Moise Nicoară împreună cu profesorii preparandiei: Mihuț, Iorgovici, Diaconovici, Țichindeal, și câțiva protopopi văduvi. Aceștia numai, au aruncat asupra clerului și a mitropolitului sârbesc învinuiri de tot felul. Reflexiile consiliului locotenențial au arătat că sunt parte nebazate, parte calumnioase și o va arăta și sfârșitul investigației, abstrăgând acele învinuiri cari se îndreaptă împotriva episcopului, pentru că a murit și nu se mai poate apăra. Și dacă s'ar afla însă adevărate unele din punctele petiției, nu urmează ca «pentru excesele individuale ale câtorva să se pedepsească însaș biserica, și să trebuească adusă o schimbare în obiceiul vechiu bazat pe privilegiu, observat de secole, al numirii de episcop, în favorul acelor petiționari», și să se împedecă din astfel de considerații numirea episcopului ales.¹

¹ *Ibidem.* an. 1817, Nr. 10,197. Originalul lipsește; scrisoarea mitropolitului e reasumată după raportul cancelariei, care o cuprinde.

Și aici deci recunoașterea abuzurilor, cari se pot însă trece cu vederea, și accentuarea privilegiilor cari trebuie respectate și — îndreptățesc la ori-ce, pentru că logica mitropolitului — privilegiile sunt ale bisericii iar păcatele sunt ale slujitorilor ei (dintre care cel dintâi e el). Acestea însă n'au a face una cu alta nici atunci când păcatele oamenilor se ascund după scutul privilegiilor bisericii.

Deastădată cancelaria socotește de necesar să-și întemeieze «votusu»-ul pe o argumentare mai cuprinzătoare: Petiția Românilor, zice ea, nu poate împedeca numirea episcopului, pentru că învinuirile ei se reduc la: 1. oprimarea culturii românești, 2. excesele episcopului decedat, 3. purtarea rea a unor protopopi cu preoții. Prima nu-i adevărată; nici ei nu aduc cazuri ca cineva din clerul sârbesc superior să fi oprit copii Românilor dela școală; poporul românesc e însuși de vină dacă nu ajunge la demnități bisericești înalte, ceea ce încă, nu-i tocmai așa, doar sunt și dintre ei protopopi. Ori-cum pentru ridicarea culturii trebuie timp și nu se poate așteptă cu numirea de episcop până atunci. A doua și a treia nu se țin aici; învinuirile asupra episcopului mort nu pot împedeca numirea urmașului lui, iar protopopii se pot pedepsi și după aceea. De aceea propune M. Sale numirea imediată de episcop la Arad. Convingerea împăratului nu e împăcată cu aceste păreri. Se vede însă că nici el nu mai vede clar situația și ce ar trebui să facă. El amână răspunsul categoric mitropolitului, cu cuvintele: «Inainte de toate să mi se comunice cât va mai țineă investigația și ce s'a constatat până acuma?» — 9 August 1817.

Cancelaria cere consiliului informații; acesta răspunde — 2 Septemvrie 1817 — că actul de investigație e foarte vast și trece în multe privințe în sfera comi-

siei școlare,¹ unde se desbate acum. Trimite însă capitolul: «Cu privire la cultura religioasă», extras din actele comisariatului regesc. Acesta dovedește o înțelegere surprinzătoare a rosturilor noastre. Zice că e în clar acum, după examinarea petiției Românilor și investigațiunile făcute, că aceștia au avut de suferit multe și grele apăsări în cele religioase. Părerea lui însă e că ce trebuie făcut aici nu e întru atâta dovedirea celor întâmplare ci de a lua pentru viitor dispozițiuni sistematice pentru delăturarea lor. Regimul public nu are față cu nația românească nici un mijloc de a o deobliga mai mult, decât să-i servească cea mai scrupuloasă dreptate în chestii cari privesc biserica (ritul) ei. Pentru numirea de Români în toate oficiile bisericesti dela cele mai mici până la cele mai mari să nu se adreseze atâta mitropolitului și consistoarelor din Arad și Timiș ci să se institue un fel de comisiune permanentă, care sub inspecția consiliului locotenențial să poarte evidență de sporirea Românilor în cler și îmbunătățirea lui continuă. Nu are încă destulă experiență, ca să poată hotărî dacă are dreptate mitropolitul când zice că nu se află Român apt pentru episcopie; la tot cazul pentru educația preoțimii multe s'ar putea face încă și ar trebui făcute. Inșiră câteva mijloace cari crede că ar contribui la acest scop. Consiliul locotenențial înaintează acest raport și propune numirea de episcop. Tot astfel cancelaria aulică propune numirea M. Sale ca întâi să se numească episcop iar apoi să se poarte grija delăturării obstacolelor cari au stat până aci în calea emancipării clerului Român. Pentru compunerea unor tabele prin cari să se poarte evidență des-

¹ Iniințată prin rescript regesc în 1776. Eră compusă din membrii consiliului locotenențial și subordinată aceluia. Sfera de competență se estindea asupra tuturor afacerilor școlare din țară.

pre numărul Românilor în clerul diecezelor Timiș, Vârșeț și Arad și pentru înaintarea lor an de an locurilor înalte s'ar putea da îndată ordin consiliului locotenent.¹

Puțin după aceasta sosește dela Stratimirovici un recurs cerând foarte inzistent numirea de episcop la Arad. Încă în 30 Mai — zice mitropolitul — a cerut aprobarea alegerii de episcop și așteptă cu atât mai mult încuviințarea acestei cereri, cu cât punctele investigațiunii din dieceza Aradului nu au nici o legătură cu numirea de episcop. Spre cea mai mare lui durere i s'a dat inconsolabila asigurare că și la aceasta a lui rugare s'a găsit de bine să se amâne numirea până ce vor sosi actele comisiei la Viena, și de aceea dieceza lui să fie și pe mai departe administrată. Primind cu datorită devoțiune hotărîrea M. Sale nu poate să nu-i atragă atenția asupra faptului că acei oameni cari persistă cu încăpăținare de a cere episcop român sunt numai niște entuziați naționali, cum se află la ori-ce popor cari nu-și bat capul cu constituția și legile bisericești. Dacă a voit binele nației și al bisericii lor, să fi numit la vremea sa pe cine au vrut dar să nu agite acuma după alegere, pentru o dorință nesocotită atingând constituția bisericească și rezoluția M. Sale. Ținând seamă de acestea M. Sa, să binevoască a confirma alegerea și a pune capăt acestei «afaceri neplăcute». ² (Carloviț 10 Oct. 1817.)

Văzând vacanța îndelungată a diecezei și ezitarea M. Sale, încep a se îmbulzi și alți poftitori de vlădicie. Astfel Pavel Kengyelatz, arhimandrit la mănăstirea Sf. Gheorghe și încă înaintea lui, Bolici, administratorul diecezei, cer pentru sine scaunul de episcop, sub dife-

¹ *Ibidem* an. 1817, Nr. 15,209 v. și Nr. 13,031.

² *Ibidem* an. 1817, Nr. 15,209 v. și Nr. 13,031.

rite motive.¹ (Acesta într'alte, nu cu mult mai bune, — zice că deoarece M. Sa a găsit vrednic de administrator va fi bun și de episcop; prin urmare să-l numească.)

Intre astfel de împrejurări: pe deoparte stăruința continuă a mitropolitului și îmbulzala nechemărilor, pe de alta întârzierea rezultatului definitiv al investigației, împăratul își perde răbdarea. Răspunsul cancelariei din 17 Oct. la provocarea din 14 Iulie nu-i venise, din vre-o cauză, sub ochi încă. Din nou scrie cancelarului — în 7 Noemvrie — că în urma recursului repetit al mitropolitului pentru numirea de episcop, cancelaria să-i trimită în decurs de 3 săptămâni informația — cerută încă în 14 Iulie — despre starea cercetării plângerilor românești și să noteze și pe acela care poartă vina acestei întârzieri culpabile.²

Cancelaria se provoacă la actele înaintate în 17 Octomvrie. Impăratul scrie: «*In privința episcopiei Aradului va urmà rezoluția mea*». In celelalte aprobă cancelaria; cere apoi înaintarea cât mai îngrabă a rezultatului cercetării și câteva înformații în afaceri de școală³ — 3 Decemvrie 1817. —

D. Ioanoviciu.

— Predică cuvântul!

Erà în Octomvrie 1916. Mă duceam spre biblioteca universității din Budapesta, când iată că mă întâlnesc cu un fost coleg de universitate. Schimbăm puține cuvinte și la despărțire colegul meu care e preot la una din bisericile de frunte ale capitalei, de confesiune protestantă, mă invită să-i ascult predica ce aveà să o

¹ *Ibidem* an. 1817, Nr. 13,054 și 4,622.

² *Ibidem* an. 1817, Nr. 14,207.

³ *Ibidem* an. 1817, Nr. 15,209.

țină în acea zi la orele 6 după amiazi. Mi-a făcut o deosebită plăcere învitarea, și la timpul ficsat m'am dus la biserică, am ascultat predica colegului meu, care la sfârșit mi-a spus, că în săptămâna aceea în fiecare zi a predicat, pe lângă orele de catehizație.

I-am admirat zelul și abnegația și în mod natural m'am cugetat la activitatea predicatorică a preoțimii noastre, am văzut și mai mult, că nouă ne trebuie lumină în această privință, că trecutul nostru sub acest raport e o noapte, care nu a putut îndeajuns să trezească puterile creștinești ale credincioșilor noștri, căci noaptea peste tot nu trezește, ci adoarme și lânchezește puterile, cari niciodată n'au fost întrebuintate după cuviință.

Zori de dimineață ne trebuie nouă în privința aceasta, ca într'adevăr să avem îndreptățirea de a zice ca apostul Pavel către Tesaloniceni că «*în osteneală și muncă noapte și zi*» am lucrat.

Prin ce altă activitate își arată preotul mai ales devotamentul fără margini pentru misiunea sa, decât propovăduind cuvântul lui Dumnezeu? Prin îndeplinirea serviciului divin? Prin săvârșirea unui maslu? Prin săvârșirea slujbei cununiei, a unui botez sau a altor acte ale cultului divin? Nu, nu! Și de ce? Pentru că aceasta ar însemna, că fiecare preot are acelaș entuziasm, că nici unul nu întrece pe altul în spiritul de jertfă, căci doar aceste acte ale cultului, fiecare preot le săvârșește. Iar simplu numai săvârșirea lor încă nu e abnegație, jertfire de sine, căci ea nu pretinde mai multă bătaie de cap după ce preotul și-a însușit odată cunoștințele reclamate la îndeplinirea sfintelor slujbe. Pentru ce să mai studieze dar preotul atâta amar de vreme? Are înțeles?

Intrebarea aceasta o pot pune numai aceia, cari aşteaptă edificarea credincioşilor exclusiv dela înrâurirea ritului. Acestora le răspundem că şi formele rituale trebuiesc explicate credincioşilor. Dar explicarea aceasta nu poate cuprinde toate părţile vieţii omului, din simplul motiv, că în legătură cu ritul vedem numai o parte a complexului vieţii omeneşti, iar preotul e dator să explice toate învăţămintele evangheliei şi să le aducă în legătură vieaţa, de unde urmează, că el trebuie să fie la înălţimea cunoştinţelor omului cult al timpului de acum.

Orcine ceteşte epistolele sf. Pavel către Tesaloniceni va observa că «a umblă azi fără rânduială» (II Tesal. 3, 6—8) însemnează a nu propovădui cuvântul lui Dumnezeu. Iar încercând noi preoţii să îndrumăm pe credincioşi a «umblă cu rânduială» oricare ne-ar putea face observarea, ca să umblăm mai întâi noi cu rânduială. La nici un caz nu cred să avem îndrăsneala de a zice cu sf. apostol Pavel, că am fost la locul nostru muncind noapte şi zi; fiecare zi trece şi lasă tot mai întelenit ogorul vieţii sufleteşti a ţăranului nostru, pe care nu-l vom mai şti mângăia mâne-poimâne, dacă nu ne dăm seama de datorinţele ce le avem ca predicatori ai cuvântului.

E de prisos să arăt din sf. scriptură locurile cari impun preotului propovăduirea evangheliei. Acele locuri nu înţeleg sub «predică cuvântul!» să ceteşti evanghelia, ci să înveţi pe popor cuvântul Domnului.

Canonul al 58-lea apostolesc impune preoţimii datorinţa aceasta, ca nu cumva preotul să-şi facă uitare de cele impuse lui prin sf. Scriptură. Ascultă-vom noi în sfârşit de acest glas? Nu voim să-l facem să răsune? Nu ne îndemnăm dela alte confesiuni?

Va zice aici cineva: «Dar altceva e la noi și altceva la protestanți!» Aceasta o va zice, fiindcă la protestanți nu cultul divin, ci predica are rolul de căpetenie. Fie! Recunoaștem, că așa este. Dar iată că în fața multiplelor necesități ale zilelor noastre biserica protestantă e și mai conștie de chemarea ei! Nu cumva am voi să zicem, că acestor necesități biserica noastră le satisface prin cult? oare zelul nostru se poate potența numai prin cult?

Evident, că nu! Doar chiar preoțimea noastră a recunoscut prin remarcabila-i activitate predicatorică, — în cursul războiului, — că numai cultul nu poate satisface trebuințele sufletești de azi. Recunoașterea aceasta e o dovadă, care ne oferă garanțiile unui progres în viitorul preoțimei noastre pe terenul propovăduirii cuvântului lui Dumnezeu.

Dr. Gh. Comșa.

Predică pentru timpul de războiu.

Cel ce este dela Dumnezeu
— graiurile Lui ascultă.

Lubiți fiii!

Ev. Ioan 8, 47.

Frică mare a străbătut inimile noastre. Cum nu? Floarea populației — puternicii ocrotitori ai familiilor, lăsat-au casă și masă, neveste și copii, părinți gârboviți de ani, frați, prietini buni; prins-au arma ucigătoare și au eșit la hotare, ca să-și apere căminul și tot ce scump au pe lume. Neamuri streine au dat năvală peste noi, neamuri ce răpindu-ne moșia — vreau să ne ducă și pe noi în robie. De aceea și-au pus bărbații peptul drept zid de apărare contra năvălitorilor fără milă. Ostași buni ce sunt își fac datorința fără oboseală. Căd mai bine rupți de obuze, decât să-și părăsească postul de onoare,

la care sunt chemați și țin la el mai mult ca la viață. Nici nu a lor e frica de care mă plâng. Frica e a noastră, a celor slabi ce am rămas acasă. Putem noi sta nepăsători în fața morții ce seceră sufletele alese? Nu ne cutremură vaetele văduvelor tinere și plânsul orfanilor ce rămân în valurile turburate ale vieții singuri, strigând după hrană ca și puii golași din cuib cari și-au pierdut pe mama? Cum vom trece, fără lacrimi, pe lângă bătrânii ce-și târăsc ca vermele prin țărână trupul și nu mai e cine să-i ridice, căci fiul, patronul lor, răpus de gloanțele dușmane, și-a sfârșit el viața și au rămas ei: bătrâni, singuri, neputincioși. Suntem oameni. Avem simț omenesc. Nu se poate să nu ne cuprindă jalea obștei, și nu se poate să nu dăm curs jalei și durerii prin vărsarea lacrimelor pline de fior amar.

O, războiule, războiule! Grea vorbă mai ești tu! De câte ori te rostim — și nu trece secundă să nu fi tu pe buzele noastre — de câte ori te rostim, ne aduci aminte de șiroaiele de sânge ce roșesc toate câmpurile pe unde te areți. În zarea, ce ni-o deschide simpla ta pomenire, vedem sate și orașe răsturnate, și flăcările și fumul străbătând până la norii ceriului; vedem mormanele de leșuri neîngropate, date pradă fiarelor de codru, și auzim spasmul și durerea celor ce mor... O, cât de groaznic ești tu, războiule!

*

Iubiților! În năcaz ne aducem aminte de zisa Scripturii: Ia aminte de cele de pe urmă ale tale și nu vei greși! În năcazul războiului ne stau înainte deci și întrebările: Purtăm și noi vina războiului ce ne decimează? Îl putem scurtă? Îl putem micșora suferințele?

Câte întrebări, atâtea frământări ale zilelor în cari trăim. Luminat de duhul evanghelic, voi căută a vă

da răspunsul dorit, cu scop de a aduce între voi ramura mult dorită de maslin, care poate mângâia și da și speranță la vieață în zilele grele prin cari trecem.

Să luăm aminte!

Virtutea de căpetenie a creștinului este, cum știm, iubirea și mărturisirea adevărului. Adevăratul creștin nici nu neagă ceea ce știe că e adevăr și nici nu caută — păcătos fiind — a-și ascunde păcatul. Propria conștiință îl oprește a căuta scăpare în desvinovățiri mincinoase. Doar creștinul e deplin dumirit, că înzadar ar minți el și înzadar ascunde adevărul, când *Cel ce vede întru ascuns și așa dă la arătare* faptele omenești (Mat. 6, 4). Cu toate aceste ce se întâmplă în timpul mai nou? Dorul de a *apărea nevinovați* — mie, deși suntem lupi, — e dor ce stăpânește mai mult decât toate dorurile. Par'că e însușire proprie și înăscută nouă. Nimeni din creștinii de azi nu suferă să-i zică totul: Uite, tu ești păcătosul! Ba cu toții ne dăm toată silința în a ne spăla, de am fi cei mai întinați, mai vinovați; și celor ce ne fac imputări le răspundem scurt și apăsător: N'am fost de față, n'am văzut, nu știu nimic.

Chiar războiul ce decurge ne dovedește ținuta necreștină. Întrebați: purtăm vina războiului? răspunsul tuturor este: Nu! Nu noi am pornit războiul, nu noi suntem vinovații! Punem vina pe alții, și cu mare apăsare strigăm: *Cârma conduce statul. Ea are și răspunderea.* Cârmacii, se înțelege, nu fără temei zic: Frânele, da, le purtăm, însă stăm sub stăpânirea publicului. Opinia publică ne mână înainte. Am ținut până ce am putut frânele, dar fiind mare încordașea, frânele ne-au scăpat din mână, și acum curge, și până la domolirea patimilor mereu va curge sângele omenesc.

Care va să zică, se strecoară vinovații războiului

cum alunecă peștele luciu printre degetele pescarului și fuge din nou în balta din care s'a prins. Și totuș cineva poartă vina? Precum toate în lume se întâmplă cu cauză, n'a putut veni nici războiul ca ploaie fără nor. Iși are cauzele — pe vina lui. Cine sunt vinovații? Credeți mie ce spun: Noi suntem vinovații! De m'ați numi bârfitor ori rău-voitor al vostru, și tot trebuie să spun, că noi purtăm vina războiului. (Imputarea ce mi-o faceți, dacă în adevăr credeți că bârfesc, nici decum nu înseamnă că vă neîndreptățesc, ci întărește numai convingerea, că punând răspunderea pe public, am atins un punct simțitor în chestia foarte mare a războiului).

Voi dovedî! Intreb: Ce e războiul? — Răspundeți: Războiul e duel! S'au certat popoarele, ce luptă acum, și duelează unele cu altele. Se omoară oamenii atâta vreme, cât le ține furia. Indată ce patimile se vor domoli — furia va scădea, — și va încetă și războiul. Așa e și în natură — ziceți. Se ivesc nori negri, încărcăți cu scânteii de fulger. Câtă vreme scânteile contrare nu se nimicesc, nu vor a încetă nici fulgerile și tunetele. Indată însă ce scânteile s'au nimicit împrumutat, nu mai e viscol, nu mai e cutremur și groază. Fug și norii grei ce au vărsat potopul pe câmpuri, și vine, din nou vine veselul soare ce înviorează întreg ținutul pustiit prin furtună.

Astfel explicați voi războiul. Nu e vorbă, bine ziceți. Popoare barbare și-au pus ochii pe moșia străbună, patria noastră iubită. (Barbare le numesc, pentrucă cine atacă pe altul din bun senin nu poate fi numerat între civilizați.) Au pismuit barbarii frumsețile, bogățiile naturei și vreau să ne-o răpească. Dar vii cu nici un preț nu o dăm!

Privind obiectiv războirile, cu adevărat trebuie să concludem că ele sunt urmări ale conflictelor de inte-

rese între popoare. În războiul actual alții și-au pornit oștirile, alții vreau să ne surpe. Noi suntem cei atacați de dușmani. Suntem partea nevinovată, partea ce suferă martiriu dela năvălitorii fără suflet. Faptului acestuia nu-i pot și nici vreau a-i contrazice, căci e adevărat. Și nici ca creștin, nici ca predicator, eu nu voi a ascunde adevărul.

Are însă războiul acesta ca toate războaiele, o altă lature, care nu e bine a se trece și dacă ne numim creștini nici se poate trece cu vederea. Înțeleg laturea lui religioasă. Noi ceice ținem la zisa Mântuitorului: *Ai voștrii și perii capului toți sunt numărați* (Mat. 10, 30) și credem, că cârma lumii o are *Celce* a zidit-o, știm cu deplină siguranță că precum nimic nu se întâmplă în lume fără știrea și învoirea Atotputernicului cârmuitor, așa și rostul războiului de acum în planul dumnezeesc a fost dinainte hotărât. Care e rostul prezentului războiu? Se cunoaște apriat din locul Scripturei, unde cetim: *Trufia* ta s'a suit în urechile mele și voi pune belciugul meu în nările tale (4 Impăr. 19, 28), iar într'alt loc: *Și cetățile Sodomlenilor și ale Gomorului, arzându-le cu sfărâmare, le-a osândit, puind pildă celor ce vreau să facă necurățenie* (II Petru 2, 6).

Citatele ne dumiresc că *trufia și necurățenia*, nu sunt plăcute Tatălui; aflăm din ele că ori când și ori unde se ivește trufia și necurățenia sunt cu asprime pedepsite de Tatăl ceresc, care zice: *Și voi aduce peste voi sabie, care isbândește isbânda legăturii, și veți fugi din cetățile voastre, și voi trimite moarte peste voi și vă veți da în mâinile vrășmașilor voștrii* (Leviți 26, 25).

Ei bine! Am hulit eu, am grăit neadevărul, spunându-Vă: Noi suntem vinovații războiului? Nu am

hulit, nici am grăit neadevăr. Au nu noi am fost trufașii, cari nu cunosc nici o margine a buneii-cuviințe? Nu noi am fost și suntem încă *necurații*, pe cari nici Sodoma cu Gomora nu i-a întrecut? In adevăr, trufia și desfrânările omenești înainte de războiu nu mai aveau nici un hotar. Balta cu greu miros a tuturor fărădelegilor noi eram. Glasul nostru nu mai eră glas de apropiere între oameni, ci strigăt de răzbunare. Nici cea mai mică greșală a fratelui nostru nu eră trecută cu vederea. Milă nu aveam. De rușine se înțelege nu ne păsă. Cum să avem rușine de oameni, când și de Dumnezeu uitasem aproape cu totul! Răutățile acestea «s'au suit la urechile» cerescului Părinte; răutățile noastre au poftit răzbunare, și răzbunarea e războiul cu toate furiile sale. Examinand de aproape, deci, purtările noastre dinainte de războiu și pătrunzând în adâncul faptelor ce le-am săvârșit — neapărat trebuie să ajungem la convingerea religioasă, că nimeni altul nu poartă vina războiului, decât noi. Patimile noastre, cari și voi le numiți cauze ale războiului, patimile și nedreptățile fără număr au cerut răzbunare — care nici n'a întârziat.

Privind prin prisma bibliei războiul, venim la convingerea, că popoarele barbare ce s'au ridicat ca volbura să ne înghită, nu sunt alta, decât *plaga* ce a ajuns și pe vechii Faraoneni când s'au făcut peatră de scandelă contra voiei dumnezeiești și n'au dat voie poporului Israiltean a eși din Egipt. Tot celce se va lăpădă de mine înaintea oamenilor, și eu mă voi lăpădă de el înaintea Tatălui carele este în ceriuri (Mat. 10, 33). Noi ne-am lăpădat. Foarte tare am părăsit pe Dumnezeu. Dar și Dumnezeu ne-a părăsit. Răutățile noastre L-au depărtat de noi, și au adus războiul asupra capului nostru. Să recunoaștem aceasta. Și să recunoaștem, că

Dumnezeu pedepsește nu cu bâta, ci cu trimiterea *plăgilor* asupra popoarelor ce se depărtează de El, căci Insuș zice: «Iară de nu mă veți ascultă și nu veți face poruncile mele, și nu vă veți plecă judecăților mele și de se va îngreoiă sufletul vostru ca să nu faceți voi toate poruncile mele și să stricați legătura mea — voi face vouă așa: Aduce-voiu asupra voastră lipsă, și râia și gălbinarea va orbî ochii voștrii și va topî sufletul vostru și veți sămăna în zadar sămințele voastre și le vor mânca protivnicii voștri, și voiu pune fața mea asupra voastră și veți cădea înaintea vrășmașilor voștri, și vă vor gonî pe voi, ceice vă urăsc» (Levit. 26, 14—17)...

De aceea suntem noi vinovații răsboiului!

Imprietinindu-ne cu gândul, că din vina noastră s'a pornit răsboiul, spre a ne umilî și a ne întoarce iarăș cătră vieața confoarmă cu legea lui Dumnezeu, răspunsul la întrebările: putem scurtă răsboiul? îi putem micșorâ suferințele: și ce avem a face, ca să nu mai apese groaza lui? vine dela sine. Fiecare răspunde: Am mâniat pe Dumnezeu — m'a pedepsit cu răsboiu: Il voi desmăniâ, și va încetâ răsboiul!.. Și răspundem și ne rugăm așa, pentrucă între cauză și urmările ei totdeauna se află strânsă legătură. Cauza răsboiului e mânia lui Dumnezeu. Incetând mânia aceasta și răsboiul va încetâ... Că așa au să se petreacă lucrurile îndoială nu încape. Fulgerile și detunăturile aerului, de cari am vorbit adineaori, oare pot continuâ după nimicirea scânteilor electrice ce le produc? Nu numai că nu pot, dar îndată ce electricitate nu mai este în nori, ca la vrajă încetâ și furtuna și liniștea domnește aerul. Mânia dumnezeiască e scântee electrică ce trăsnește. Trecând ea, trece și trăsnetul răsboiului. Și trece așa: Cu întoarcerea cătră Dumnezeu a popoarelor se îmblânzesc și patimile po-

poarelor aflătoare în războiu, patimi ce au ridicat popor asupra poporului și au cauzat pustiirile cari le deplângem. Lipsa patimilor dă naștere iubirei dintre popoare, cari recunoscându-se de fii ai aceluiași Părinte ceresc, se recunosc și de frați, meniți a trăi în pace și a conlucra împreună la opera mare ce o chemăm *civilizație*, iar în termeni biblici se zice: Fiți desăvârșiți ca și Tatăl vostru cel din ceruri: Iubirea dintre popoare, bazată pe întoarcerea către Dumnezeu, este cea mai bună chizeșie a păcii statornice. Cu adevărat! Numai popoarele ce țin la Dumnezeu pot îndeplini îndrumările Mântuitorului Hristos, cari sunt temeiul oricărei păci, și cari îndrumări sună: «De te smintește pe tine ochiul tău cel drept, scoate-l pe el și-l lapădă dela tine, că mai bine este ție să piară unul din mădulările tale și nu tot trupul tău să se arunce în Gheena; și de te smintește pe tine mâna ta cea dreaptă, taie-o pe ea și o lapădă dela tine, că mai bine este ție să piară unul din mădulările tale și nu tot trupul tău să se arunce în Gheena» (Mateiu 5, 29—30).

Așa e iubiților! Apropierea de Dumnezeu, și mai deosebit de Fiul Său, Domnul Isus Hristos, sădește în noi duhul evangelic pe care Sf. Ap. Pavel ni-l propune așa: Rogu-vă pe voi eu legatul întru Domnul, cu vrednicie să umblați întru chemarea cu care sunteți chemați, cu *toată smerenia, și cu blândețe, cu îndelungă răbdare, îngăduind unul altuia cu dragoste* (Efeseni 4, 1—2). Duhul evangelic, sădit și cum se cade cultivat la toate popoarele, va face să înceteze pentru totdeauna, precum certele dintre singuratici, așa și toate războaiele dintre toate popoarele pământului...

Iarăși și iarăș mă apropiau, deci de voi, și iarăș și iarăș vă întreb: Unde e celce zice, că nu în puterea

noastră stă a contenî furiile războiului? Cum nu? Pacea este ca și arborele ce din sămânță mică crește uriaș. E mic la început arborele, dar avînd pămînt bun și aer priincios, își întinde rădăcinile, își lățește și coroana, care cu toate vînturile turbate luptă și dă scut vietăților ce-și caută sub ramurile lui scăparea. E sămânță pacea, cînd o doresc puțini. De îndată însă ce duhul evangelic încolțește în inima tuturor și prinde rădăcini tari la popoare, va crește mare arborele păcii, și nu vor mai fi războaie între popoarele pămîntului.

De ce să nu fim noi cei ce fac începutul?! De ce să nu ne dăm noi mîna de frați și să căutăm a ne înfrîna *trufia* și *necurătenia*, cari sunt izvoarele tuturor certelor?! Repet: de ce să nu pornească dela noi curentul de pace? Inceputul e momentul hotărâtor, e pârghia. Puțin poate împrîta cine e începătorul. Hula cuiva, că suntem oameni de sat, că de noi nime nu ascultă nici să luăm în seamă.... N'au zis oare Fariseii și de Isus, cînd începuse a predică, că *proroc din Galileia nu s'a sculat* (Ioan 7, 52). Cu toate aceste n'a trecut nici un veac și s'a lățit preste tot pămîntul «cuvîntul Galileanului luat peste picior»? Căci nu aceea este de însemnătate: dela cine pornește îndemnul, ci de *însemnătate este: ce îndemn* face cineva. Indemnul ce eu vă dau e bun. Nime nu-l trage la îndoială. Indemnului meu nici nu-i poate contrazice nimenea. Indatăce îl primim deci cu totdinadinsul, îndatăce ne dăm toată silința a fi *blânzi, smeriți cu îndelungă răbdare unul față de celalalt* pildă ne va fi din ce în ce, și tot mai mult urmată și de alții, și ca urmare nu va putea întărziă nici pacea de obște. Doar războiul cu ororurile sale ne silește a ne întoarce cătră Dumnezeu și a fi blânzi, smeriți și îngăduitori!... In timpul războiului de astăzi mai bine ca

ori și când, cât de adevărate sunt cuvintele Ecleeziastului ce zice: Mărit-am lucrurile mele, ziditu-mi-am case, sădit-am vii, făcutu-mi-am grădini și livezi, și am sădit în ele tot felul de pom roditor; făcutu-mi-am lacuri de ape, ca să ud dintr'ânsele dumbrava de lemne odrăslitoare; avut-am slugi și slujnice, și robi am avut și cirezi și turme multe am avut, mai multe decât toți cei ce au fost înainte de mine în Ierusalim; adunatu-mi-am argint și aur și avuțiile împăraților și ale țărilor; făcutu-mi-am cântăreți și cântărețe și desfătărilor fiilor omenești, mestecători și mestecătoare de vin; și m'am mărit și am adaos înțelepciune mai multă decât toți ceice au fost mai înainte de mine în Ierusalim ci și înțelepciunea a fost cu mine; și tot ce au poftit ochii mei nu am depărtat dela dânsii și n'am oprit inima mea dela nici o desfătare... și am căutat eu spre toate lucrurile mele care le-au făcut mânilor mele și spre truda care m'am ostenit a o face, și *iată toate sunt deșertăciune și alegerea duhului și nimica nu este prisosire sub soare*» (Ecl. 2, 4—11).

Da, iubitorilor! Nimica nu e statornicie aici pe pământ, nimic nu ne procură desfătări neperitoare, nimic nu mângăie în afară de Dumnezeu, la care și trebuie să alergăm și să-i împlinim voia!.... Intărare este Domnul celor ce se tem de Dânsul — zice și Psalmistul (24, 14). La El vom și alerga și voia Lui vom împlini. Și care e voia Lui? — Ne spune evangelistul care e voia lui Dumnezeu zicându-ne: «*Veniți binecuvântații Părintelui meu, moșteniți împărăția care este gătită vouă dela întemeierea lumii, că am flămânzit și mi-ați dat de am mâncat, însetoșat-am și mi-ați dat de am beut, strein am fost și m'ați îmbrăcat, bolnav am fost și m'ați ceretat pe mine, în temniță am fost și ați venit la mine*» (Mateiu 25, 34—36).

Voia lui Dumnezeu, cum vedeți, este a săvârși faptele milosteniei sau a fi cum zicem astăzi *Samariteni*. Războiul ce tot mai sălbatic își varsă undele ne dă bun privilegiu la Samaritenie. Avut-am cândva atâți ciungi, schiopi, orbi... câți avem dela începutul războiului încoace? Fost-au în zilele de pace orfanii și văduvele ce sunt acuma? Avut-a societatea noastră lipsă de azilele și spitalele de care are trebuință în zilele aceste, ca să poată primi în ele pe toți bătuții de soarte, pe bolnavii războiului? De când este lumea nu au putut fi omenimea martoră nefericirilor ce le stăm acum față în față. De aceea «samaritenii îndurați» sunt adevărată binefacere popoarelor ce tângesc pe urma războiului acestuia îndelungat. Faptele umanității în toate timpurile au constituit virtute, în războiu însă ele sunt coroana tuturor virtuților omenești, căci ne aduc bunurile mari sufletești după care atât de mult oftăm în zilele aceste pline de griji. Faptele umaniste ne aduc; *a)* mulțămirea sufletească, că am putut ajuta nefericiții și le-am putut șterge cât de cât lacrimile și *b)* ne apropie de pacea mult dorită. În adevăr, numai faptele milei dăruie zidurile despărțitoare dintre oameni. Faptele milei îi apropie, îi leagă unii de alții pe oameni și faptele milei nimicesc egoismul, care cu împărecherele ce le introduce între singuraticile persoane și între popoare... atât de mult strică și împedecă binele obștesc al păcii.

Intrebările ce ni le punem, ca samariteni, pot fi numai aceste: Unde putem afla pe ceice mai mult sufer? Unde e mai arzătoare trebuința de ajutor? Cum putem fi mai folositori celor ce sufer pe urma războiului? — Și precum la catastrofe de focuri, de potop ș. a. fiecare dă ajutorul său unde primejdia focului ori a apei e mai mare și amenință mai multe vieți, așa vom căuta aici

și vom duce în lazaretul nostru pe cei mai primejduiți, cari numai prin mijlocirea noastră mai pot fi scăpați de totala nimicire. Odihna nu e iertat să o cunoaștem. Nime nu poate zice: Mi-a fost destul! Prea mă amenință și pe mine secerea morții! Facă și alții cât am făcut eu!... Nu. Nu este iertat a folosi vorbe de scuze. Au Domnul Isus Hristos, venind în lume să se jertfească pentru noi, a zis vreodată: Prea cu multă osteneală și lăpădare de sine merge ridicarea poporului din noroiul păcatelor? Au s'a tânguit că-l dor palmele primite și cuiele ce intră prin carnea vie când omorătorii Săi Il țintuiau pe cruce? Au căutat'a scăpare dinaintea morții?... Nici decum! Pe ceice venise să-L prindă i-a întrebat: Pe cine căutați? Și când aceia au răspuns: Pe Isus Nazarineanul! numai decât a zis: Zis-am vouă că eu sunt! Deci de mă căutați pe mine, lăsați pe aceștia — înțelege Apostolii — să se ducă (Ioan 18, 8). S'a pus Hristos, va să zică, pavază pentru toți. Pe toți i-a apărat. Singur El s'a dat morții. Veseli și ca la nuntă au plecat la eșafod toți mucenicii, când și-au pus viața pentru credință și binele de obște. Așa se cuvine a face lăpădare de sine și noi, spre a întări pacea în sânul țării și poporului, adevărind cuvintele prorocului Isaia, carele grăește: Și vor fi faptele dreptății voastre pace, și va avea dreaptă odihnă și vor fi nădăjduind până în veac; și va locui poporul lui în cetatea păcii; și va locui nădăjduind și se va odihni cu avuție (Is. 32, 17—18). Pacea câștigată prin jertfirea de sine, este pace care vine dela suflet și intră la suflet, nu pace din afară numai — fățarie, și deci e pace vecinică ca și duhul ce-i dă viață.

Ascultându-mă pe mine și împlinind îndemnurile ce vă dau, par'că văd scara lui Iacob pe care se suiau

și coborau îngerii lui Dumnezeu (Facere 28, 12), și văd par'că cum oamenii de astăzi se duc la Dumnezeu și cum Dumnezeu vine la ei cu toate harurile la care vrea a-i face părtași, și mai ales vine aducând din cer pacea ce zi de zi o cerem în rugăciunea domnească când zicem: Vină împărăția Ta!...

«Celce este dela Dumnezeu, graiurile Lui ascultă» (Ioan 8, 47) zice evangelistul. Dela Dumnezeu sunteți voi, iubiți fii! căci vă numiți creștini și fii ai lui Dumnezeu. Ascultați deci graiul meu!... Darul Domnului nostru Isus Hristos și dragostea lui Dumnezeu Tatăl să fie cu voi cu toți. Amin!

Vasile Gan,
protopop.

† La pragul altarului.¹

«Sfințească-se numele tău».

Matei cap. 6, v. 9.

Iubiți creștini!

Nu-mi este dat să cunosc nimic mai frumos în viață, și mai înălțător, decât lucrurile învăluite în taină, ca într'un vestmânt. Așa spre pildă proorocul Isaia vorbește în capitolul al VI-lea al cărții sale profetice, despre o vedenie minunată, cu prilejul căreia a fost chemat în slujba Dumnezeului său. El își aduce foarte bine aminte chiar și de timpul acestei arătări, care s'a întâmplat pe vremea regelui Uzia. Se făcea parecă întocmai ca și când Dumnezeu ar fi șezut pe un tron mareț de aur, iar haina lui strălucitoare umplea biserica. Nenumărați Serafimi acoperiți de câte șase aripi se înșirau în preajma sa, și strigând unul cătră altul cuvinte al căror înțeles nu este dat minții omenești să-l înțeleagă, ei își uniau glasurile în această biruitoare cântare de

¹ Din volumul de cuvântări ce se va tipări.

laudă: «Sfânt, sfânt e Domnul Savaot, plin este cerul și pământul de mărirea lui». Și se cutremurau stâlpii ușilor dela altar de glasul celor ce cântau, spune profetul, și casa întreagă se umplu de fum...

Nu este nume pe suprafața pământului care să fie atât de răsunător și de sfânt, ca numele lui Dumnezeu. Cine ar putea să măsoare oare înălțimea, la care-l ridică Domnul Savaot pe acela ce se roagă, agrăindu-l cu următoarele cuvinte: «Sfințească-se numele tău»? În fața acestui tron de aur pe care-și sprijinește mărirea nemăsuratul și vecinicul Dumnezeu, stă omul trist și nepuțincios, cu mâinile împreunate și se roagă. Și parecă împreună cu cuvintele: «și ne mântuește de cel rău» el ar fi gata să-și aducă înaintea lui Dumnezeu tot amarul sufletului său și întregul chin al desnădejdiei. Dar iată fața celui ce-și înalță ochii cătră bolta necuprinsă a cerului, se înseninează fără de veste. Stăpânitorul lumilor îl silește să-și uite pe încetul durerea și lipsa, îi alină sbuciumul inimii și-l îndeamnă să zică, să șoptească: «Sfințească-se numele tău! Vie împărăția ta! Fie voia ta!»! Cât de sus trebuie să se ridice oare o inimă omească peste acest vâl de nenorociri ce ne pândesc din toate unghiurile, până acolo, la bunul nostru «Tată» care este în cer, deși «ceriurile ceriurilor nu-l pot cuprinde», și cât de departe trebuie să alunge dela sine toată turma nevolnică de griji, pentru de-a putea rosti în mijlocul celei mai fierbinți rugăciuni, înfiorat de o adâncă evlavie: «Sfințească-se numele tău».

Iubiți creștini! Care este numele lui Dumnezeu, despre care vorbește cea dintâiu cerere din «Tatăl nostru»? Oare n'ar fi mai firesc ca acest vecinic locuitor al ceriului și temelie a tuturor lucrurilor, să rămână poate tocmai din cauza nemărginirii lui, mai necuprins și mai

tăinuit decât oricare altă ființă? Acela care pătrunde și înțelege toate, nu rămâne oare pururea neînțeles și neștiut de nimeni? Poate fi rostit de pângărite buze omenești, numele aceluia care cunoaște deopotrivă atât cele mari ale lumii cât și cele mai neînsemnate viețuitoare, și le chiamă la sine? Este cu puțință ca pe acela pe care nu-l încap nici ceriurile cele mai înalte, să-l strâmtorezi în cătușele unui singur nume făcut din câteva sunete? Unde vom găsi oglinda aceea fermecată, care să adune într'un punct, în cărbunele aprins al unui singur nume, toate însușirile strălucitoare de lumină ale vecinului Dumnezeu? Gândurile și simțemintele acestea sunt în stare să te doboare prin măreția lor la pământ. Am cunoscut și astfel de oameni, cari sprijinindu-se pe o evlavie rău înțeleasă, spuneau că orice nume cât de frumos, nu poate fi demn de-a aruncă o rază de lumină în cămara minții noastre, în strălucirea căreia să zărim adevărata mărire a lui Dumnezeu. Este o nebunie, zic ei, de a căută un nume oarecare, pentruca să încercuești în el pe stăpânul nemăsurat al universului. Dintr'un punct oarecare judecând părerea lor, nu se poate zice că n'ar aveà întru nimic dreptate. Căci oare cine poate cunoaște deplin pe Dumnezeu, pe adevăratul Dumnezeu, pe acela pe care ni l-a descoperit inimilor noastre Isus Hristos? Care minte omenească ar aveà cutezanța aceea cumplită să zică: Eu l-am văzut! Eu l-am înțeles! Eu îl cunosc!? Noi n'avem voie însă a schimbă fără multă judecată o cunoaștere mai puțină cu o deplină necunoaștere. Intocmai, — ca să mă folosesc de o asemănare a apostolului Pavel, — precum privind un lucru într'o oglindă îl vedem mai puțin luminos și strălucitor, decum l-am vedeà uitându-ne dea-dreptul la el, tot astfel și cuvântul Dumnezeu ne arată

ca într'o oglindă omenească întunecată, aceea ce e vecinic și dincolo de hotarele lumii și priceperii noastre. De aceea să nu ne sfiim a roști cu îndrăsneală deplină numele lui preasfânt și să-l vestim în tot locul până la marginile pământului! Căci mi s'ar părea fără de înțeles a nu face astfel. Cum ar fi cu puțință ca cel vecinic, care îndreaptă în spațiul acesta fără de margini calea stelelor, dându-le nume la toate, să rămână fără de nume pe buzele acelora ce-s zidiți de mâna sa, și să stea departe, necunoscut, într'o singurătate nepăsătoare și mută? Cum s'ar putea ca stăpânitorul pământului și făcătorul lui, care a adus toate viețuitoarele în fața omului, pentru ca omul, ființa aceasta ce cunoaște, ce cugetă, ce vorbește, să dea nume făpturilor negrăitoare, și în semn de stăpânire să le chieime la sine, el, tatăl îngerilor, să nu fi chemat și pe oameni la sine, și să nu fi îngăduit lor să-l numească cu acest nume dulce, tâlcuitor al celor mai înflăcărate dorințe ale sufletului: *Dumnezeule?! Dacă Dumnezeu a știut să așeze numele său ca pe o comoară de aur chiar și în pieptul sălbaticilor, al acelor mâncători de oameni, despre cari călătorii au obicinuit totdeauna să ne povestească cu multă nedreptate lucruri grozave, nu vom crede oare că el s'a gândit mai întâiu la noi, cărora ne-a descoperit toate tainele împărăției cerești, și trimițându-ne pe însuș fiul său, ne-a îngăduit să urcăm mai degrabă scara ce duce în vecinica împărăție câștigată prin sângele și viața lui? Pentru o mai bună înțelegere a acestui lucru îndrăznesc a vă povesti o întâmplare, în care vom vedea cum numele lui Dumnezeu va străluci mai luminos ca o flacără chiar acolo, unde ne place să credem că cruzimea își are cu deosebire sălașul ei cel mai îngrozitor.*

«Intr'o seară, — astfel istorisește un preot din India

de vest, — când mă întorceam cu familia și cu doi servitori dintr'o călătorie mai lungă acasă, auzirăm la marginea unei păduri un glas înăbușit, gemând. Ne apropiarăm de locul de unde auziserăm acel glas și aflarăm sub un copac pe un sălbatic, care slăbit de bătrânețe și de neajunsurile vieții, părea că-și așteaptă sfârșitul. La început nu voi să ne răspundă, cu toate că îi vorbirăm în limba lui, și cu blândețe. După câțva timp însă, ne răspunse cu lacrimi în ochi:

«Vai! azi dimineață când se roșise cerul am plecat să ajung acasă, dar am rătăcit pe drum. Se făcù apoi întunec, și ostenit, am căzut la pământ. Acum sunt silit să zac aici, unde mă vor sfâșia fiarele, sau mă vor omori de bunăseamă vrăjmașii mei. Sărmana mea soție! Sărmanii mei copilași!»

Pe toți trei ne cuprinse mila de bietul om și sfătuindu-ne împreună, îl rugai să meargă împreună cu noi.

«Dară tu nu mă cunoști», răspunse sălbaticul.

«N'am trebuință să te cunosc», adăugai eu. «Vino»!

Il duserăm cu multă greutate în coliba noastră.

Aici dupăce i-am dat de mâncare și de beut, pentru ca să se întărească, îl așezarăm să se culce într'un pat, care erà vecin lângă patul meu.

După miezul nopții mă deșteptă un zgomot, întocmai ca și când sălbaticul s'ar fi ridicat din așternutul său. Fără de veste mă cuprinse o spaimă înfricoșată. Intinzându-mi repede mâna tremurătoare, am luat fără zgomot revolverul ce-l țineam totdeauna în apropierea mea, și așteptam să văd ce o să mi se întâmple...

Indată însă am recunoscut câtă nedreptate îi făcusem bietului om. Nici odată nu voiu uită, ce-am văzut și ce-am auzit în noaptea aceea.

Sta în genunchi și se rugă astfel:

«O Dumnezeu, îți mulțumesc că ai făcut să lumineze soarele în drumul meu! Îți mulțumesc că nu m'a mușcat nici un șarpe; că nu m'au sfâșiat animalele din pădure; și că nu m'am întâlnit nici cu un singur om rău! Îți mulțumesc că a venit acest bun prietin și m'a primit în coliba sa!

O Dumnezeu! când acest străin, sau prietini lui, sau urmașii lui se vor afla vreodată în vreo călătorie, fă atunci să le lumineze soarele! Primește-i subț acoperemântul tău! Ferește-i de șerpi, de fiare și de dușmanii lor!

Și de cumva se va afla vreunul din ei, rătăcind prin păduri s'au prin pustii, sau zăcând lângă drumuri, îngăduie să vină în clipa aceea la dânsul vre-un om bun, care să-l ia și să-l ducă cu sine în coliba sa»!

Astfel eră ruga lui iar a mea eră:

«Tatăl nostru carele ești în ceriuri, sfințească-se numele tău».

Ne vom întrebă însă, că oare Dumnezeu are lipsă de această proslăvire a numelui, pe care obicinuim să i-o aducem zi de zi, prin cuvintele rugăciunii noastre? «Sfințească-se numele tău»! De bunăseamă că nu este un singur om, care în nepriceperea sa să creadă că prin rostirea lor s'ar mai putea alătură sfințeniei lui Dumnezeu, încă un mic adaus de sfințenie! Numele lui preasfânt a fost astfel mai nainte de ce l-ar fi chemat în durerea lui, sufletul nostru. Este așa de sfânt încât nu are nevoie de nici un spor, și lauda aceasta mai înainte de întemeierea lumii, i-au dat-o neîncetat Serafimii cu întreita lor cântare de biruință. Noi nu mărim cu nimic copleșitoarea lui slavă. Tot ce dorim și cerem este ca el să rămână pururea sfânt în mijlocul nostru:

să ne fie tot ce avem mai scump și mai sfânt în încăperile noastre pământene. Când ne îndreptăm însă privirea spre zărilor albastre, de unde așteptăm parecă înfăptuirea viselor noastre de evlavie, ne rugăm totodată și cu scopul acela, ca numele preabunului părinte ceresc, să nu rămână asemenea unei comori de mare preț, tănuit sub ascunziș greu de fier și lăcate. Dimpotrivă cerem cu duioșie ca sfințenia și strălucirea acestui nume, să se vadă, și să lumineze și în viața noastră, întocmai cum strălucește soarele în fața unui rîu, ce-și poartă argintul valurilor cătră mare. Și întocmai precum ostașul poartă mândru cu sine numele împăratului său pe chipiu, iar servitorul semnul stăpânului căruia îi slujește, tot asemenea să se poată citi și din ființa noastră întreagă, atât pe dinlăuntru cât și pe dinafară: în cugutare, în cuvinte și în fapte, acel nume care este mai presus de orice nume. Infăptuirea acestui cuvânt măreț de laudă și slăvirea lui prin o viețuire potrivită înțelesului său, trebuie să fie scopul rugăciunii noastre. Dar nu numai atât. Noi trebuie să luptăm cu trup și suflet și pentru răspândirea lui. O adevărată mărturisire de credință, nu este aceea care-și are isvorul într'o învățare pe dea rostul acătörva cuvinte spuse și trăite de alții. Pentru de a-ți mărturisi credeul așa cum trebuie, ai lipsă de o viețuire lăuntrică a lui; ai lipsă de primejdi pe cari să le înfrunți înafară; ai lipsă de o jertfă vitejească și mișcătoare de suflet pentru sângele vărsat, și pentru crucea Mântuitorului înălțată în împrejurări nevrednice și umilitoare. Căci acesta este întreg înțelesul făgăduinții sale luminoase făcută apostolilor. «Cine mă mărturisește pe mine înaintea oamenilor îl voi mărturisi și eu înaintea părintelui meu din ceriuri». Impreună deci cu această cerere de sfințire a numelui marelui rege al cerului, în-

drăzrim a face luătoare de seamă orce casă, pentruca tata și mama să împărtășească cu credință copiilor laptele și mierea învățăturilor dumnezești; facem luătoare de seamă școalele și salele de învățământ, ca în mijlocul lor să stăpânească adevărul, lumina și puterea catehismului; ne îndreptăm cătră amvoane pentruca să se împrăștie credința deșartă și necredința, și fiecare slujitor al lui Dumnezeu lăsând să treacă nebăgată în seamă ocară și batjocura ce i se aruncă în față, să-și îndeplinească chemarea cu conștiința curată, pentruca acel minunat salut al iubirii care se înalță biruitor în cuvintele: «Pace tuturor, — și Duhului tău», să se schimbe într'o faptă și un singur cuvânt; ne îndreptăm, binecuvântând harul dumnezeesc, cătră străduința obștească a fiecărei societăți creștine de binefacere ca toate deopotrivă să slujească mării numelui lui Dumnezeu și nu câștigului lor propriu; cu un cuvânt facem luătoare de seamă întreaga noastră biserică, ca prin rostul predicei, prin vestirea cu încredere oarbă a cuvântului ceresc, prin sguuirea acestor ziduri moarte și schimbarea lor în pereți vii și izvoritori de răsunset, să devie aceea ce trebuie să fie: mama noastră a tuturora, în cuvintele căreia să găsim mângăerea durerilor de ieri și făurirea nădejdelor noastre de mâine.

Iubiți ascultători, să nizuim deci a zice cu vrednicie și aceasta întâie cerere din «Tatăl nostru»! Domnul și stăpânul lumii văzute și nevăzute să ne învețe a ne ruga pururea: «Sfintească-se numele tău»! Amin.

Dr. I. Broșu.

Mișcarea literară.

† **Un jubileu.** «*Biserica și Școala*», organul oficial al diecezei Aradului împlinește 40 de ani dela înființarea ei. Nesocotind parecă pentru o clipă vremurile grele prin cari trecem, această revistă cu format ce nu sare în ochi, ca o fecioară harnică dela țară a îmbrăcat în numărul din 1/14 Ianuarie 1917 straiul de sărbătoare și bucurie. Cât de scurtă, vai, e la noi vieța unei gazete, ce se încumetă să fie și «bisericească-școlastică». Câte palate de vis, și stânci de idealism chiar, trebuie să se pulverizeze în încăperile redacțiilor, pentruca cetitorii să înțeleagă că peste trebuințele monotone ale unei vieți trăite sub semnul brutal al materialismului, se ridică o lume de nizuiți superioare. Și cel ce a supraviețuit furtunile de primăvară îndărătnică ale unui organ de publicitate în primele lui zvârcoliri spre lumină, poate privi cu duioșie în trecut, la obârșia apelor limpezi ale anilor de încercări, rătăcirii nevinovate și purificare. Deaceea îl înțeleg atât de bine pe părintele protosincol *Roman R. Ciorogariu*, când, pentru de-a arăta fazele de evoluție, prin cari a trecut «*Biserica și Școala*», povestește cu amară ironie potolită, următorul episod caracteristic:

«*In anul 1883 apare «Biserica și Școala», scrisă cu ortografia academiei române, dar a trebuit în curând să o părăsească, căci episcopului și consistorului nu-i trebuia ortografia academiei, și s'a dat lozinca că profesorul așa trebuie să scrie cum îi poruncește acela care-l plătește! Spiritul acesta este eternizat în notele cu cari s'a tipărit în foaie circularele consistoriale în Nr. 24, 30 și 31 din 1883!»*

Articolul de fond al directorului seminarului arădan, părintele *Roman R. Ciorogariu*, ce conține un interesant istoric al foaiei, pe care binevoiește cu cunoscuta-i energie tinerească s'o conducă până azi, sfârșește în chipul următor:

«*Da, stipendiile ne-au dat scriitori, dar de cetitori nu ne-am îngrijit; și până când cartea nu va deveni o necesitate sufletească a obștei, nici o întreprindere literară nu va succede. Pe lângă fiecare fundațiune de studiu, ar trebui să existe și o fundațiune pentru popularizarea acestui studiu.*

Pe lângă aceasta este iminentă, un categoric imperativ, organizarea seminarelor noastre, slavă Domnului luată dejă în Programul Ex. S. D. Mitropolit V. Mangra, ca să se facă o reînnoire sufletească a viitoarei preoțimi».

Dorim revistei «Biserica și Școala», care numără deastădată între colaboratorii ei pe distinșii istoriografi *Dr. I. Lupaș* și *Dr. S. Dragomir*, apoi pe *Prof. V. Stanciu*, *Dr. Lazar Iacob*, *Dr. Gh. Ciuhandu*, *Dr. S. Cioroianu*, *Iosif Moldovan* și *Dr. Gh. Popoviciu*, vieată îndelungată cu toate acele binecuvântări cerești, pe cari le poate simți omul în clipe de sărbătoare, când și-a împlinit datorința cu scumpătate. *Dr. I. B.*

*

† „**Calea Vieții**“... Primit la redacție 3 numeri din foaia poporală creștină «Calea Vieții», redactată de dl *Dr. N. Brânzeu*. În articolul program, citim între altele următoarele: «... Să ne întoarcem privirea rugătoare către preasfințirii noștri arhieriei, cerșind binevoitorul ajutor; o foaie poporală creștină e o «foaie de tabără» a oastei, a cărei generali comandanți sunt Ei; la binevoitoarea dispoziție a lor stăm cu privire la fînța sau nefînța noastră».

Deducția noastră logică ar fi cam aceasta: toți episcopii la cari face d-l *Dr. Brânzeu* un apel atât de călduros, sunt uniți; gazeta «Calea Vieții» este o «foaie de tabără», adecă militantă; prin urmare punându-se în serviciul oastei, pe care o conduc acești episcopi, nu poate face altceva decât propagandă pentru interesul lor: Unirea! Ne-am înțeles.

*

† **Carte de rugăciuni și cântări bisericesti, întocmită și tipărită întâia oară cu binecuvântarea fericitului Preasfințit Episcop Nicolae Popea, de Dr. Petru Barbu. Edițiunea III Caransebeș, 1916.** Edițiunea nouă a acestei cărți — cunoscute sub numirea de «*Carte de rugăciuni cu sfânta Liturgie*» — e îmbogățită cu: Rugăciunea soților (unul pentru altul), Rugăciune de mulțămire pentru facerile de bine ale lui Dumnezeu, Rugăciune la năcazuri și supărări, Rugăciune pentru călătorie, Rugăciune la caz de boală. Rugăciunea celui din închisoare, Rugăciune la vreme de secetă, Rugăciune la neconținerea ploilor, Rugăciunea ostașului în timp de pace, Rugăciunea osta-

şului în timp de războiu, Rugăciunea ostaşului care poartă steagul, Rugăciuni pentru pace, apoi cu mai multe cântece de stea şi colinde. Preţul unui exemplar legat simplu 70 fil; cu hârtie şi legătură de lux dela 2 până la 10 cor. La comande mai mari dă *rabat* potrivit.

*

† „**Cazania Domnului Cristos**“. Sub deviza «Bunavestire», apare în Cluj, primul număr, mi se pare, dintr'o serie de cărţi religioase pentru popor, intitulat: «Căzania Domnului Cristos». Sunt texte mai cunoscute scoase din sfânta scriptură, înşiruite fără un sistem deosebit şi fără un comentar potrivit, care ar înlesni înţelegerea lor. Am rămas de atâteaori desiluzionaţi, dându-ni-se prilejul să cetim astfel de cărţi, sub învelişul cărora se ascundeau mai adeseori pofta după câştig, de cât o binefacere pentru cetitori. Noi credem a nu păcătui, când cerem ca astfel de lucrări să poarte pe coperta lor şi garanţia unui nume, care poate alungă ori şi ce nor de bănuială. Am avut prilejul să cetim în zilele trecute, o prefaţă la o astfel de carte tipărită în Sibiiu, în care se spune că cine va purta-o cu sine nu va fi lovit de gloanţe, iar ca contra probă se recomandă ca să fie atârnată de gâtul unui câne, şi să se puşte după el...

*

† **Calendarul arhidiecezan**. A apărut *calendarul arhidiecezan*, pe anul dela Cristos 1917 întocmit după gradurile şi clima Ungariei şi a României. Anul al şasezecişisăşalea. Editura şi tiparul tipografiei arhidiecezane. Conţine, afară de partea calendaristică, de şematismul bisericii ortodoxe române din Ungaria şi Transilvania pe anul 1917 şi de celelalte părţi indispensabile ale unui bun calendar, încă şi o bogată şi aleasă parte literară, compusă şi din următoarele lucrări: † Arhiepiscopul şi Mitropolitul *Ioan Meşianu*. Moartea şi înmormântarea sa, de T. V. P. Arhiepiscopul şi Mitropolitul *Vasilie Mangra*. Alegerea, hirotonirea şi instalarea sa, cu portretul foarte nimerit al Escelenţei Sale, de T. V. P. Preoţimea în serviciul statisticei, de Dr. Gh. Comşa. Meditaţii, poesie de Al. Munteanu al lui Vasilie, şi altele şi altele. Preţul calendarului 1 cor. 50 fileri, plus 30 fileri porto. Se poate comandă dela librăria arhidiecezană, Sibiiu (Nagyszeben).

CRONICĂ.

Pentru cetitori. Publicarea revistei am întrerupt-o cu fascicolul 9—12, deci cu sfârșitul lui Iunie. Subtrăgând lunile de vacanță Iulie și August, când revista nu apare, au rămas nepublicate numerele pentru lunile Septembrie — Decembrie, anul 1916, deci 8 numere, pe cari le cuprindem în acest fascicol.

Paralel cu revista va apărea și «*Biblioteca bunului păstor*», pe care vom împărți-o *gratuit*, ca și în trecut, acelor cetitori, cari vor fi în curent cu prețul abonamentului. În vara trecută am expediat premiul «*26 predici la credința creștină sau Talmăcirea Crezului*», trad. de P. S. Sa episcopul *Nicodem* al Hușilor, și credem că toți cei în drept, au primit la timp volumul. Pentru anul 1917 pregătim premii de mare folos pentru practica pastorală. Între altele **Noul Testament** cu litere latine și cu ilustrațiuni frumoase. Credem că preoțimea conștientă va aprecia aceste silințe ale noastre și ne va da tot sprijinul. Manuscrisele și toată corespondența, precum și costul abonamentului, sunt a se trimite la adresa: Dr. N. Balan. Nagyvárad. Szániszló u. 11.

Cu prilejul morții protopopului Ioan Droc. Vârtejul danțului macabru, ce a cuprins în hora lui fantastică Europa, ne-a răpit, după atâtea jertfe rupte din sinul tinereții, și pe venerabilul moșneag cu mersul tihnit, cu graiul apăsător și sobru, pe care ne plăcea să-l vedem cu atâtea dragoste trecând cufundat în viziunea altor lumi, pe străzile liniștite ale Sibiiului...

Protopopul *Ioan Droc* s'a dus din mijlocul nostru. Ii plăcea cu nesațiu tineretul; îl auzeam de-atâtea ori discutând cu căldură probleme de actualitate; îi zăream parecă sufletul vibrând sub această încătușare de lut ce ne leagă de pământ. Am găsit totdeauna ceva titanic, ceva massiv în reprezentanții postumi ai marelui generații șaguniane. Oameni de convingere și energie vastă, în caracterul cărora ca și în matca unui vulcan, clocotea lava unei voințe eroice. Suflete, cari întinerec vecinic sub umbra ideilor mari și generoase a unor vremuri de alcătuiri și frământări îmbelșugate. Oamenii aceștia, și sunt puțini, tănuiesc în sufletul lor complex, însușiri de-o extraordinară frumusețe: ei știu totdeauna să moară frumos! Ei au un suprem ideal, căruia și-au închinat cugetarea, simțemintele și energia. Ei sunt stăpâni pe convingeri de-o maturitate inecsticabilă, lămurite în cuptorul de purificare severă a bunului simț...

Protopopul *Ioan Droc* trecând la cele eterne, își câștigă prin lăsamântul său, făurit în anul 1911 un loc de cinste în galeria bărbaților noștri iluștri. Avea de peste 100,000 de coroane, cu mici abateri o dăruiește întreagă biserică obștești, al cărui slujitor devotat a fost în curs de mai bine de 50 de ani. Fără de-a împune restricții deosebite, decât la anumite sume speciale, el o încredințează bunei chibzuințe a consistorului arhidiecezan. Dar să-l lăsam să ne vorbească însuș sub specia aeternitatis:

«Din restul averii noastre de circa

74 mii de coroane, să se formeze o fundațiune, care va purta numele: Ioan Droc, fost protopresbiter, și soției sale Agapia Droc născută Burbea. Administrarea, chivernisirea și îngrijirea averii fundațiunii acesteia, o lăsăm în pârinteasca îngrijire a Consistorului nostru arhidiecezan, care va avea să acopere din venitul anual acele lipse, cari le va considera mai arzătoare și cari pot mai bine promova interesele noastre religioase, culturale și naționale.

Am avea însă dorința ca să se dea asesorilor consistoriali, profesorilor seminariali și parohului catedralei cel puțin la an câte un premiu de 100 cor. pentru două cuvântări de model ce se vor rostii cu binecuvântarea Arhiepiscopului în Catedrala noastră din Sibiiu.

Să se mai dea o remunerație diaconului ceremonial al bisericii catedralei și acelor cateheți de-ai noștri din Sibiiu și aiurea, cari prin zel creștinesc și apostolic își împlinesc cu scumpătate misiunea lor de-a crește tinerimea de la școalele neromânești în spirit creștinesc și ortodox, pentru că noi ținem că viitorul bisericii noastre atârână în mare parte dela direcțiunea mai sănătoasă, ce avem să dăm intelectualilor de mâne, după ce-am făcut dureroasa constatare că mulți nu mai țin la strămoșii noștri și la legea noastră străbună cu evlavie, tărie și sfințenie...

Iată un om admirabil!

Ne este dat rar prilejul, să întâlnim înfrățite la un loc, cu atâta prisos de înțelegere, o diagnosă mai justă a trebuințelor generației de acum și-o intuiție mai superioară față de un nobil ideal, ce-ar trebui realizat cu ori și ce jertfe. Problema atât de vie a predicii în biserica noastră, se apropie în felul acesta cu pași largi de resolvirea ei practică! Toată evoluția culturală a

unui popor își are temelii nu în ordinațiuni sau legi create de corporațiuni administrative, ci în mișcările masselor, în dorința lor neînfrănată după progres. Protopopul Droc, a dovedit-o cu un lucș de argumente. Astăzi tâlcuirea cuvântului divin de pe amvon s'a schimbat într'o necesitate! Este dureros fondul de tristețe pe care se înfățișează cu atâta realism crud, situația vitregă a predicii, în rostul de-a fi al bisericii noastre. Iată însă că dela dorința fierbinte după tâlcuirea scripturei, se procedează și la fapte frumos grațioase.

Notarul *Mache Ardeleanu*, mort în anii trecuți, își dăruiește pe neașteptate averea, bisericii, pentru trimiterea unui tinăr în străinătate, cu scopul de-a se specializa în studiile omiletice; protopopul I. Droc, își tâlmăcește respicat dorința în literile testamentului său, de-a se împărți anumite sume, ca premii pentru predici de model rostite în catedrală. Să nu se treacă deci cu ușurință peste glasul impetuos al arzătoarei probleme, care își cere acum dreptul ei de vieață! Catedrala din Sibiiu, pe care o numește, din lumea lui de odihnă, în primul rând marele răposat, suferă parecă mai greu, sub economia ce se face în răspândirea cuvântului de mângăere... Este o privesc de dezolantă să vezi cum o impozantă mulțime de lume, intelectuali și popor, inundă în fiecare Duminică maiestoașă încăpere de sub cupola zugrăvită atât de grațios de pictorul Smighelschi, fără de-a li se împărtași și hrana duhovnicească cuvenită. Pe lângă obicinuitele cântări și simbolice forme rituale, ori și cât ar fi ele de frumos înfățișate, trebuie deci să se predice! Sunt două lucruri, acest cuvânt viu și această cântare duioasă, atât de apropiate unul de altul, încât

vieața celui dintâi cere ca un categoric imperativ pe al doilea. Să se predice mult și bine, aceasta o pretind intelectualii, aceasta o dorește poporul deopotrivă.

Soluția cea mai practică a cuvântării regulate în catedrală, ar fi deci înființarea fără zăbavă a unui post de predicator specializat în direcția aceasta, care să fie obligat a roști în fiecare an un număr stabilit de predici. Este, ca să ne exprimăm astfel, aproape un anachronism, ca o biserică în care își găsește simbolul metropolia întregă, să fie lipsită de binefacerea celei mai înalte instituții evangelice. Catedrala din Cernăuți spre pildă, își avea înainte de izbucnirea războiului european doi predicatori, unul pentru publicul românesc, iar celălalt pentru Ruteni. Prin fundația protopresbiterului Ioan Droc, lăsată la discreția venerabilului Consistor arhidiecezan, se creiază cel puțin o parte din mijloacele de lipsă pentru ridicarea predicii la acel nivel înalt, la care trebuie să se găsească o biserică cu aspirații nobile și pretenții europenești de cultură.

Și se vor mai afla și alte mijloace.

Se ivește acum întrebarea, că oare Venerabilul Consistor arhidiecezan, și în special Ex. Sa Mitropolitul, vor avea energia cuvenită, și vor fi destul de expeditivi pentru de-a da o soluție satisfăcătoare acestei probleme vitale în organismul bisericeii?

Protopopul I. Droc, a aruncat cu un gest de-o superioară nobleță, întrebarea, în clipa unei fericite inspirații. Va primi duhul lui, ce ne înconjoară de pretutindenea, oare și răspunsul cuvenit? În fața unor fapte mari avem nevoie de hotărâri mari. Făgăduința desvoltării mijloacelor de progres cultural a preoțimei și răspân-

direa cuvântului divin de pe amvoane, o avem chieșășuită într'o puternică și instructivă cuvântare inaugurală...

Vom supraviețui oare și înfăptuirea ei?

Un preot erou: Nicolae Peicu.

În 17 Decembrie 1916 o năpraznică lăvină a curmat, pe frontul italian, vieața tânărului slujitor al altarului din Galomfalăul-mare, N. Peicu. Eroismul acestui preot militar nu-l poate întrece decât numai belșugul nepotolitului său devotament, în săvârșirea operei de caritate, căreia și-a închinat vieața. Cu duioșie ne îndreptăm ochii sufletului nostru către cel ce numai este. Sub potopirea omătului năvălitor, el înalță biruitor crucea Mântuitorului, a cărei slavă cu ostenele și trudă a căutat-o ziua și noaptea. Alături de credincioșii săi, sub înfrățirea pe care-o dă nepregetătoarea crăiasă, el își doarme somnul de veci. Armata lui Crist a pierdut încă pe unul din luptătorii mântuirii. Să ne descoperim deci capetele în fața amintirii lui, și să urmăm pildei strălucite a duhului său, pus cu atâta dragoste în slujba chemării celei mai înalte!

Emil Verhaeren. Zdrobit de roa-

tele nemiloase ale trenului năvălitor, moare în Rouen cel mai mare poet modern al Belgiei, al Europei: Emil Verhaeren. Autorul «Flacărilor negre», al «Orașelor tentaculare», al «Forțelor tumultuoase» și al «Ritmurilor suverane», în cari se înalță la culmi de cugețare și vigori de formă cu adevărat geniale, dispare fără de veste, ca un meteor de pe cerul înrumentit cu sângele războiului. A fost un om rar. Mai mult decât rar. Unic; mai mult decât unic: mare! A fost mare în adâncimea și intensitatea simțirii, în pu-

terea de viziune a fantesiei sale de Rubens al condeifului, în arta sa eroică, în limba sa convingătoare și desăvârșită, ce știă cânta și picta deopotrivă. Eră un om ce întrupă o țară, cu toate aspirațiile ei; eră glasul Flandriei, și acest glas eră poate cel mai sonor din câte s'au auzit în Europa. Acesta «Zola al versului», acest «poet al Parocsismului, al Misterului și al Destinelor» se poate zice, spune d-l *Ernest-Charles*, c'a dat poeziei o măreție pururi nouă și surprinzătoare, o măreție culminantă și profundă în acelaș timp, investmântând un fond adânc filozofic sub forma unui vers puternic și original, ce seamănă cu o armură din care se resfrânge strălucirea și zăr-năitul unui metal rar».

Din multele sale inspirații din lumea religioasă, traducem o parte a poemei filosofice intitulată «Apostolul Ioan», ca un model de poezie creștină:

«...Zorile de zi atingeau cu mâinile lor
cristaline
Fruntea întunecată a pădurilor de pe
coline,
Și creștetul templului pe care strălucea
nebunește arama.

Fără de veste
Pe când Ioan mergea încă printre să-
mănături,

Pași înmulțiți
Umplură cu sgomotul lor muntele
Maslinilor,
Iar niște femei, strigau de departe în-
soșitorilor lor

Că un om cu părul roșu, s'a spânzurat
în vârful dealului.

Inima lui Ioan rămase mută, fără un
singur suspin.

Crima lui Iuda eră fără de margini.

Ah! seara aceea, în care a luat parte
cu toți împreună, la masă,

Și-a cutezat să vorbească, și mâna sa
N'a tremurat, când Isus i-a prezentat
pâinea!

Apostolul rătăcind, urmă mulțimea:
Mortul zăcea la rădăcina copacului cu
ochii deschiși,

De-ai fi crezut că-și privește fix pro-
pria-i mârșavie.

Ochiul lui eră sumbru, trist, și dur;
te chinuia;

Lătratul greu al unui câine se 'nălța
peste sgomotul acela;

Oameni treceau insultând cadavrul,
Arătându-se cruzi pentru de-a'și as-
cunde teama.

Ioan simția cum peste groază i se în-
stăpânise mila.

Sta și cugetă deoparte: «Și el a fost
dintre ai noștri

În curs de trei ani inima lui a fost o
inimă de apostol,

El iertă de multeori când ar fi trebuit
să pedepsească,

Și Isus, care știă viitorul, îl iubea».

În clipa aceea Ioan, fără de-a ezită,
străbătù mulțimea,

Și ridicând cadavrul în brațele lui evla-
vioase

Cu degetele lui purificate el îi închise
ochii.

Apoi îl duse cu sine pentru ca să-l
îngroape.

Încă unul îl însoți la ținutul singurătății,
Și fără de-a vorbi, îngropară în taină,
pe Iuda...»

Dr. I. B.